

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV^{то} обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

XVII заседание, понеделникъ, 9 ноемврий 1909 г.

(Открито отъ председателя г. Х. Славейковъ, въ 3 ч. слѣдъ пладне)

Прѣседателътъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Ще стане провѣрка на г. г. депутатитѣ.

Секретаръ Г. Копринаровъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Д. Алексиевъ, Д. Атанасовъ, М. Бакърджиевъ, В. Бенчевъ, Н. Вельовъ, Никола Георгиевъ, А. Гузалски, Й. Гунчевъ, А. Димитровъ, П. Димитровъ, В. Димчевъ, Х. Дограмаджиевъ, Д. Драгиевъ, Л. Ивановъ, Д. Илиевъ, И. Инджовъ, А. Каназирски, С. Капаровъ, Т. Константиновъ, Н. Коцевъ, М. Кърпаровъ, Н. Кжневъ, И. Марковски, Ц. Мисловъ, Д-ръ Н. Наковъ, К. Нетковъ, М. Ничовъ, К. Новаковъ, И. Паликрушевъ, Д. Папазовъ, Р. Пашовъ, Н. Пеневъ, П. Петровъ, Д-ръ С. Поповъ, Д. Поповъ, Н. Поповъ, Я. Поповъ, П. Пѣйчевъ, Г. Радойковъ, С. Родевъ, С. Рожевъ, Я. Симеоновъ, А. Стамболийски, В. Станчовъ, Н. Станчевъ, С. Стефановъ, И. Стоилковъ, Г. Танковъ, Д-ръ Х. Танчевъ, Н. Топаловъ, Н. Холевичъ, А. Христовъ и Д. Чакъровъ)

Прѣседателътъ: Отсъствуватъ 53 народни прѣдставители. Има законното число народни прѣдставители, за да се смѣта засѣданието редовно и законно.

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че отъ Министерството на правосъдието е постѣпилъ законопроектъ за измѣнение и допълнение на нѣкои членове отъ закона за устройството на сѣдилищата, който ще бѣде раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

Г. Стоименъ Савовъ има думата.

С. Савовъ: Мисля, че онзи день, когато се редактираше дневниятъ редъ, бѣше на първъ дне-

венъ редъ: продължение дебатитѣ по законопроекта за запазване, измѣрване и използване на селскитѣ и градски мери, обаче това сега е прѣредено. Моля да се поправи тази грѣшка; да се свѣршатъ разискванията по законопроекта и слѣдъ това да се пристѣпи къмъ договоритѣ.

Прѣседателътъ: Истина е, че съ отбѣлѣзването на първо мѣсто въ дневния редъ турско-българския протоколъ и другитѣ договори е станала една грѣшка.

Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сѣ съгласни съ прѣдложението на г. Стоимена Савовъ, да се прѣреди дневниятъ редъ и на първо мѣсто да се продължатъ разискванията по законопроекта за запазване, измѣрване и използване на селскитѣ и градски мери, да си вдигнатъ рѣката. (Мнозинство) Приема се.

Тогава по този законопроектъ има думата г. Д-ръ Гиргиновъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Прѣдставениятъ законопроектъ по меритѣ прѣдставлява единъ важенъ капиталъ отъ стопанствената политика на днешкaшното правителство. Този законопроектъ засѣга по-голѣмата частъ отъ българския народъ, затова той прѣдставлява голѣма важность и съ това се обявява, дѣто досега, вече отъ три дена насамъ, мнозина г. г. народни прѣдставители взеха думата по него. Ще ви моля да имате търпѣние, г-да, да изслушате и мене, като искамъ, безъ да злоупотрѣбявамъ съ вашето търпѣние, много накратко да кажа и азъ моето мнѣние по този законопроектъ.

Явно е, че двѣ сѣ основнитѣ идеи, които сѣ легнали въ тоя законопроектъ: първата идея е

идеята за запазването на меритъ и втората идея е за по-правилното оползотворение на тѣзи селски и градски мери. По първата идея се слага веднага въпроса, да-ли въобще мерата, като такава, която е завѣщана отъ миналото на нашия народъ, на нашето законодателство, да-ли трѣбва тази мера да бѣде запазена или ще трѣбва да бѣде прѣобърната, трансформирана въ другъ видъ имотъ, въ частна собственостъ. Може да има различни съображения за прѣвърщането на мерата, като една обществена собственостъ, въ частна собственостъ, но ние, които днесъ стоимъ, така да се каже, при едно ново развитие, между индивидуализмъ и между колективизмъ, не можемъ да погледнемъ на този стопанственъ институтъ, мерата, на тази стопанствена категория друго-яче, освѣнъ само като вземемъ прѣдъ видъ въ какво положение се намира нашето стопанство, нашето земледѣлие и нашето скотовѣдство. Слѣдователно, въпроса за запазването на мерата ние ще го рѣшимъ исторически, въ свръзка съ характера на нашето стопанство. И ако на българския народъ е останалъ този остатъкъ, въ който се крие принципътъ на обществената собственостъ, менъ ми се струва, най-малко има поводъ този именно принципъ да бѣде нарушаванъ отъ насъ, да напуснемъ прѣимущества на колективната собственостъ и да отидемъ къмъ друго едно схващане — прѣвърщането на тази общинска, социална, обществена собственостъ въ частна. Много важни съображения има, споредъ моето разбиране, които ще трѣбва да продиктуватъ на народното прѣдставителство да не се съгласява съ онова гледище, което, ужъ въ духа на модерното врѣме, изисква повече спекулации и повече гаранции за частната собственостъ, казвамъ, има много важни съображения противъ това гледище, които, струва ми се, ще трѣбва да наддѣлватъ, за да ни убѣдятъ, че този остатъкъ, макаръ и отъ древно врѣме, ще трѣбва да се запази, защото той, като стопанствена категория, има още да играе голѣма роль въ нашето стопанство.

По този въпросъ азъ ще се повърна по-послѣ, когато ще разгледамъ втората идея на законопроекта, именно въпроса за оползотворение на меритъ.

Законопроектътъ, мисля, че въвежда една новостъ по отношение на старото, на досега дѣйствующето законодателство. Тази новостъ се състои въ това, че досегашното законодателство, досега дѣйствующиятъ законъ за меритъ не запазваше именно тази обществена собственостъ и законопроектътъ иска да я запази. Онзи денъ уважаемиятъ г. Беровъ изтъкна тукъ мисълта, че нужда за такъвъ единъ законопроектъ нѣма, защото ако е въпросъ да се запази мерата като обществена собственостъ, то тя може да бѣде запазена и възъ основа на сега дѣйствующия законъ. Считаю, че това твърдение на г. Берова е съвѣтъ неправилно и това гледище не може съ нищо да обори желанието на министерството да измени съответнитѣ законоположения,

за да даде възможностъ и на общинитѣ, и на обществото, и на всички ония, които милѣятъ за обществената собственостъ, да запазятъ този общественъ имотъ. Самиятъ фактъ, че сега дѣйствующото законодателство въ чл. чл. 1 и 4 отъ закона за меритъ признава, че тѣзи мери могатъ да бѣдатъ раздѣлвани и прѣхвърляни върху частни лица и че тѣзи мери, прѣхвърлени единъ пътъ върху частни лица, ставатъ частна собственостъ на самитѣ стопани — този фактъ краснорѣчиво говори за голѣмата нужда отъ едно ново законоположение, което да прѣкрати тази практика и отнеме всѣка една възможностъ за трансформиране на тази обществена собственостъ въ частна. Ето защо законопроектътъ, като излиза отъ идеята да запази мерата, не може да не се натъкне на въпроса, какъ трѣбва да бѣде уреденъ правовия въпросъ, именно въпроса за прѣвата върху този видъ економическа, стопанствена категория. Считаю, че законопроектътъ въ това отношение е неточенъ, защото, що се отнася до правовото уреждане на въпроса, законопроектътъ има своитѣ слаби страни. Прѣди всичко въпросътъ е: тази мера въ бѣдѣще, по силата на новия законъ, каква собственостъ става — да-ли ще остане държавна собственостъ, или ще стане общинска собственостъ? Естествено е, че законодателятъ може да разрѣши въпроса, както въ едноно направление, така и въ другото. Азъ считаю, че този въпросъ не е ясно поставенъ и разрѣшенъ въ законопроекта, за което свидѣлствува забѣлжката къмъ чл. 1, дѣто се говори за „частни имущества на селата и общинитѣ“. И ако дѣйствително тази мера въ бѣдѣще, по силата на новия законъ, ще стане общинска собственостъ, а не държавна собственостъ, то азъ не виждамъ защо законодателятъ прибѣгва до такива забѣлжки, които могатъ само да породятъ недоумѣние и които развалятъ ясното прѣдставление, ясното разбиране смисъла на самия законъ. Менъ ми се струва, че въ закона ще трѣбва да легне прѣди всичко идеята, че мерата става отъ сега нататъкъ обществена собственостъ и то общинска собственостъ. За това има важни съображения и считаю, че ще трѣбва да бѣдатъ изтъкнати нѣкои отъ тѣхъ. Дѣйствително, възможно е, щото мерата да остане държавна собственостъ и да се прѣдаде, както бѣ въ турското право, на общината само за ползуване. Но като имамъ прѣдъ видъ, че българскитѣ общини иматъ свои нужди, че нашитѣ селски общини и безъ това се нуждаятъ отъ източници за приходи, че мерата може да бѣде най-добъръ и най-правилно използвана отъ общината, меритъ ще трѣбва да бѣдатъ прѣобърнати въ собственостъ на общината. По този начинъ ние ще създадемъ източници за богатства на самитѣ общини, и ще поопримъ тия послѣднитѣ да се грижатъ за по-правилното използване на тия обществени имущества.

Законопроектътъ по тоя въпросъ, споредъ мене, е допусналъ една друга малка неправилностъ. Азъ,

като съпоставямъ чл. 1 съ чл. 2, дохождамъ до убѣ-
жденіето, че г. Теодоръ Теодоровъ, който говори
по този въпросъ, има право, защото дѣйствително,
като четемъ човѣкъ тѣзи два члена и ги съпостави
единъ на други, като поиска да ги изтълкува раз-
зумно, ще трѣбва непременно да дойде до заклю-
чението, че законопроектътъ прѣдвизжда двѣ кате-
гории отъ мери: първата категория отъ мера е
категорията, при която собствеността била уста-
новена „по единъ законенъ редъ“; втората кате-
гория мери били онѣзи, при които собствеността
не е установена по законенъ редъ, както казва
чл. 2 на законопроекта. И мене ми се струва, че
такова едно разцѣпване на понятието за мерата
ще бѣде вѣрно за нашия стопански животъ и
нѣма защо нашиятъ законодатель да прѣдвизжда
два вида мери. Споредъ мене, въпросътъ е намъ
исторически прѣдаденъ, ще трѣбва и ние истори-
чески да го разгледаме. Тази именно историчностъ
е прѣдала на самия въпросъ едно съвсѣмъ кон-
кретно съдържание. Бѣлѣзитъ на понятието мера
сж извѣстни: това е единъ общественъ имотъ прѣ-
даденъ на общинитѣ отъ незапомнени врѣмена за
използуване за паша, слѣдователно ще се изпол-
зува за паша отъ общинското население.

Министъръ А. Ляпчевъ: Pardon, г. Гиргиновъ!
А кога е даденъ по силата на закона за горитѣ?

Д-ръ А. Гиргиновъ: По силата на закона за
горитѣ?

Министъръ А. Ляпчевъ: Да.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Какво има дадено по си-
лата на закона за горитѣ?

Министъръ А. Ляпчевъ: По силата на закона
за горитѣ има такова постановление, че при раз-
прѣдѣление горитѣ, бранищата, пасищата, които
сж държавни имоти, ако се намѣрятъ населени
мѣста, които нѣматъ достатъчно мера за паша, то
по силата на този законъ опрѣдѣля се частъ отъ
държавния имотъ за мера, за пасище, което ще
бѣде обществена собственостъ на селото пе, но на
държавата, оставена въ правоползуване на селото.
И ето защо, който би желалъ да вникне въ този
законопроектъ, трѣбва да познава извънредно добръ
историческия процесъ, за който много се говори
тукъ и който е не само ab antiquo, отъ древно
врѣме, но и отъ много бързи врѣмена, каквото е
напр. разпореждането на нашия законъ за горитѣ,
за което едвамъ ще казахъ. И тогава ще се раз-
бере, че ако сме задължени да приемемъ онова
постановление на турския законъ за земитѣ, което
казва, че „мера се казва она имотъ, който отъ
древно, незапомнено врѣме е прѣдоставенъ въ пра-
воползуване на жителитѣ отъ населенитѣ мѣста“,
ние не трѣбва да забравяме, че отъ тогава до
днесъ ние въведохме въ нашата държава принципа
за собствеността, който е въ разрѣзъ съ истори-

ческиятъ принципъ, усвоенъ отъ турското законода-
телство, ако се не лъжа, и отъ римското, че цѣ-
лата земя е държавна; ние не трѣбва да забравяме
другитѣ закони, какъвто е законътъ за горитѣ,
който урежда тази материя, чрѣзъ отстъпване прямо
отъ държавата части отъ държавния имотъ за мера
на селата. По тѣзи съображения, въ първия членъ
на законопроекта е казано, че мерата е изобщо
отстъпена отъ държавата земя за общо ползуване
и пр. и пр. Въмѣсто да търсите противорѣчие, за-
бѣлѣжката къмъ този членъ обяснява, че тѣзи мери,
които сж отстъпени отъ държавата, било че това
е станало по единъ формаленъ редъ, както гласи
законътъ за горитѣ, било че това си е останало неу-
редено, но запазено отъ древно врѣме, както казва
турскиятъ законъ за меритѣ, тѣзи мери, казвамъ,
сж държавна собственостъ и въ единия и въ другия
случай. Но независимо отъ това, отдѣлнитѣ села и
общини иматъ си имоти пакъ за сжщата цѣль —
за пасища — откупени съ тѣхни срѣдства, както
има и акционерни дружества за сжщата цѣль, за
които ще говоря по-нататъкъ, за създаване имоти
за мери и пасища, но на акционерни дори начала —
толкова е развита тая работа въ България. Въ
тази забѣлѣжка се казва, че ние не редимъ тия
имоти, които сж създадени на срѣдства на общи-
нитѣ, защото тѣ сж мери общински или частни,...

Д-ръ А. Гиргиновъ: Частни мери.

Министъръ А. Ляпчевъ: Да, частни мери. —
...не редимъ и ония на акционернитѣ дружества или
на частнитѣ лица, но само меритѣ отъ държавна
собственостъ. Обаче, тѣзи мери отъ държавна соб-
ственостъ иматъ двоенъ произходъ: единиятъ, об-
щиниятъ, че сж отстъпени отъ държавата и тѣ сж
извѣстни; по-нататъкъ идватъ грамадното количе-
ство, по-големата частъ, които сж отстъпени за
общо ползуване отъ традицията, отъ врѣмето. Какъ
е станало това, то е въпросъ за изучаване: отъ
заселяването на Балканския полуостровъ, или, ако
щете, отъ прѣселяването на народитѣ по свѣта,
по земното кълбо — тѣзи обяснения ще се добиятъ
тамъ; сега не можемъ да се впускаме въ раз-
правяне по този въпросъ. Но, г. Гиргиновъ, тамъ
нѣма абсолютно никакво противорѣчие.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Противорѣчие нѣма, г. ми-
нистере, но азъ казахъ, че има ненужно разцѣп-
ване на понятието.

Министъръ А. Ляпчевъ: Въ чл. 1 и чл. 2 за
никакво абсолютно противорѣчие не може да се
говори. Чл. 2 казва, че едни отъ меритѣ, които
отъ древно врѣме сж остъпени за общо ползуване,...

Д-ръ А. Гиргиновъ: И собствеността на които
по законенъ редъ не е установена.

Министъръ А. Ляпчевъ: ... по собствеността
на които не е по законенъ редъ установена, тя ще

трѣбва да се установи, да се приведатъ тѣзи мери въ извѣстностъ по законенъ редъ. Сега, относително привеждането имъ въ извѣстностъ, тамъ въпросътъ е малко по-другъ — тамъ има защо да се говори, да се спори, кой пакъ да се избере, за да се постигне това. Тѣй че абсолютно никакво противорѣчие не съществува между чл. чл. 1 и 2.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не, г. министре, въ чл. чл. 1 и 2 нѣма противорѣчие . . .

Министъръ А. Ляпчевъ: Тукъ само тѣзи, които тълкуватъ законопроекта, прѣдполагатъ, че познаватъ тѣкмо историческия процесъ на този въпросъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Азъ съмъ доволенъ, задѣто г. министърътъ даде тия обяснения, но тѣ пакъ съ нищо не могатъ да ме убѣдятъ, че азъ трѣбва да напусна туку-що изказаното отъ мене твърдени. Защо? Г. министърътъ каза, че, дѣйствително, по силата на закона за горитѣ има вече една интервенция отъ страна на държавата, по силата на която сж дадени на общинитѣ нови пространства и тия пространства сж назовани „мери“. За такива мери все-таки въ нашия законопроектъ не се говори. Защо? Защото чл. 1 говори: (Чете) „Мера на едно село или градъ е онова землице, което е било отстъпено отъ държавата на населенитѣ мѣста за общо ползуване отъ жителитѣ, т. е. за паща на добитъка имъ“ и т. н. Това е вече *ab antiquo*. А въ втория членъ, кждѣто трѣбва да се говори за интервенцията, по силата на закона за горитѣ, за такава интервенция нищо не се споменава; тамъ е казано: (Чете) „Ония пространства отъ селскитѣ и градски мери, отстъпени отъ древно врѣме за общо ползуване, по на които собствеността още не е утвърдена по законенъ начинъ, не могатъ да бждатъ разработени . . .“ и т. н. Значи въ чл. 2 се говори пакъ *ab antiquo*, само че въ първия членъ се говори за едни права установени, а по чл. 2 — за неустановени по законенъ редъ; или резултатътъ отъ двата члена, събрани вкупомъ, е, че ние ще трѣбва да установимъ два вида мери: първиятъ видъ мера ще бжде тая, при която правата сж установени по законенъ редъ, вториятъ пъкъ видъ мера — онаа, при която правата не сж установени по законенъ редъ. А това разцѣпване на понятието „мера“ е неправилно и не трѣбва да бжде възприето отъ нашия законодатель.

Министъръ А. Ляпчевъ: То е исторически процесъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Да, има дѣйствително исторически процесъ. Азъ знаа, че по закона за горитѣ има балталци и хресталци, които сж прѣдадени на общинитѣ *ab antiquo*; има и лйлаци, които сж пакъ мерийски земи, прѣдадени на частнитѣ стопани. Тѣ сж различни нѣща. Има, значи, мера, която *ab antiquo* ще служи за паща; има

хресталци, изтребени гори или балталци, които *ab antiquo* сж прѣдадени на общинитѣ. И така меритѣ сж „мерийски земи“ въ тѣсенъ смисълъ на думата. Така исторически се е развилъ въпросътъ и така той стои днесъ въ нашето стопанство. Ако г. министърътъ на търговията и земледѣлието мисли, че ще трѣбва да се уреди и онаа въпросъ, когато имаме на лице мери създадени по силата на интервенцията въз основа на закона за горитѣ, този законопроектъ трѣбва да бжде попълненъ; а разцѣпването, което съществува въ първитѣ два члена, да се отстрани. Самиятъ законопроектъ ще трѣбва да бжде попълненъ съ онова, за което говори г. министърътъ, именно съ онази интервенция, извършена въз основа на закона за горитѣ.

Д-ръ С. Даневъ: Въ чл. 2 тѣ сж сжщитѣ мери, само че по тѣхъ има купъ спорове.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Да, безспорно, по гледището на законопроекта е погрѣшно. Ние трѣбва да напуснемъ това гледище, защото има мерийски права, които мжчно могатъ да се докажатъ, за които въобще има малко доказателства: тѣ сж придобити повече по традиция, по прѣдание. Така че, да се говори кждѣ сж установени по законенъ редъ правата и кждѣ не, менѣ ми се струва, че това е безполезно и не ще принесе нищо за самото дѣло.

Ако понятието мера бжде установено, тогава, при днешното положение, се появява въпросъ за уреждане на всичкитѣ спорове, които сж повдигнати въ минало врѣме и които ще се повдигнатъ въ бждще. И, дѣйствително, въ това отношение законопроектътъ прѣдвижда както начина, по който ще се разрѣшаватъ досегашнитѣ спорове, т. е. спороветѣ отъ минало врѣме, така сжщо прѣдвижда и прѣдписания, съ които ще се разрѣшаватъ и всичкитѣ бждщи спорове по отношение на меритѣ. Чл. 3 е този, който се отнася за досегашнитѣ спорове, а чл. 10 — който се отнася за спороветѣ, които ще се явятъ въ бждще.

Чл. 3 прѣдвижда една разграничителна комисия. Г. г. народни прѣдставители! Азъ най-напрѣдъ ще изложа, какъ е уреденъ въ законопроекта въпросътъ по отношение разрѣшаване спороветѣ за меритѣ. Следъ това, азъ ще дойда до другъ въпросъ: какъ, споредъ мене, би трѣбвало да се уреди този въпросъ. Въ това отношение въ законопроекта има голѣма непрецизностъ, а трѣбва да се дойде до едно по-ясно схващане на всичкитѣ въпроси, за да може да се даде едно по-правилно разрѣшение на въпроса за уреждане спороветѣ за мери между общинитѣ и стопанитѣ, както и между самитѣ общини. Тази разграничителна комисия по чл. 3 — азъ обръщамъ просвѣтеното внимание на г. г. народнитѣ прѣдставители и на г. министра — споредъ моето схващане, по силата на тоя законопроектъ, има да се занимае само съ единъ въпросъ: да установи кои мери досега сж незаконно заграбени

кои парчета сж заграбени досега по единъ незаконенъ начинъ. Тази е специалната мисия на тази комисия по чл. 3.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Гиргиновъ! Pardon, да дамъ едно освѣтление по този въпросъ, защото виждамъ, че се говори, по недоразбиране...

Д-ръ А. Гиргиновъ: Моля Ви се, изкажете се.

Министъръ А. Ляпчевъ: ... и понеже тукъ трѣбва да говоримъ по принципъ, а тия въпроси сж детайлни.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не сж детайлни; този въпросъ е най-важенъ, споредъ мене.

Министъръ А. Ляпчевъ: Ще Ви отговори накратко и ще се разберамъ веднага. Понеже подробности ще се разправятъ като дойде второто четене, па и въ комисията ще станатъ разисквания, и тъй като тия подробности си иматъ значение дотолкова, доколкото комисията трѣбва да има прѣдъ видъ тия или ония, ...

Д-ръ А. Гиргиновъ: Да.

Министъръ А. Ляпчевъ: ... тогава позволете ми да кажа нѣколко думи по чл. 3, по който толкова много се приказва. Чл. 3 има слѣдующата задача: той ще се стреми да разграничи съ видими знаци ония мери, които сж безспорни.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не е така, г. министре.

Министъръ А. Ляпчевъ: Ако има нѣкоя редакционна грѣшка, тя ще се поправи; но изслушайте ме.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Има, и тя е флагрантна.

Министъръ А. Ляпчевъ: И за да видите, че има редакционна грѣшка, прочетете мотивитъ и ще видите, че въ тѣхъ се поддържа едно, а тукъ се разбира друго. Това, което е грѣшка, нѣма съмнѣние, ще се поправи. И затуй законопроектитъ трѣбва да се работятъ съ участието на народнитъ прѣдставители, при критика на вѣщи лица и пр. Значи, заявявамъ, че въ чл. 3 ще се има прѣдъ видъ да се разграничатъ неоспорванитъ отъ никого мери.

Д-ръ А. Гиргиновъ: То е по силата на чл. 6. (Чете) „Слѣдъ три години отъ влизането на настоящия законъ въ сила, градскитъ и селскитъ общини сж длъжни да опрѣдѣлятъ границитъ на меритъ си и да ги ограничатъ съ трайни, постоянни знаци“.

Министъръ А. Ляпчевъ: Но то е друго.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Така е казано: „да опрѣдѣлятъ границитъ и ги ограничатъ съ трайни знаци“.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Гиргиновъ! Това обяснение не Ви ли задоволява?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Да.

Сега, г. г. народни прѣдставители, азъ изваждамъ отъ чл. 5 съдържанието на онази дѣятелност, която ще развие тази разграничителна комисия. Въ чл. 5 е казано: (Чете) „Ако слѣдъ изтичането на горния срокъ не послѣдва никакво обтѣжаване, незаконно заграбенитъ мери се обявяватъ за общински, подиръ което, най-късно слѣдъ три мѣсеца, общинскиятъ кметъ, подъ контрола на държавния агрономъ, замѣства врѣмешнитъ гранични знаци съ трайни“. Значи, тази разграничителна комисия, по силата на чл. 3 отъ законопроекта, ще има да се занимава само съ това, кои мери сж незаконно заграбени. Това е ясно и като съпоставимъ чл. 3 съ чл. 6, въ който е казано, че общинитъ сж длъжни да опрѣдѣлятъ границитъ на меритъ си съ трайни, постоянни знаци, явствува, че цѣлата работа по отношение опрѣдѣлението на всичкитъ мери въ нашето царство нѣма да се извърши отъ тази разграничителна комисия, която се прѣдвижда въ чл. 3 отъ законопроекта. И, споредъ мене, това е една най-малко несполучлива редакция въ нашия законопроектъ. Ще трѣбва тази разграничителна комисия да бѣде натоварена съ мисията, да опрѣдѣли всичкитъ мери и да опрѣдѣли границитъ; заедно съ това, ще трѣбва да установи, освѣтъ неспорнитъ, и спорнитъ части. Споредъ мене, значи, не могатъ двата въпроса да се отдѣлятъ. Напротивъ, тия въпроси сж свързани единъ съ другъ и който прѣдаде единия въпросъ да се разрѣшава отъ една комисия или отъ едно учрѣждение, а пъкъ другия въпросъ да се разрѣшава отъ друга инстанция, той ще разцѣпи работата и нѣма да допринесе нищо за по-правилното, по-бързото и по-доброто разрѣшение на самия въпросъ. Ето защо, менъ ми се струва, на разграничителната комисия, която се прѣдвижда, по принципъ трѣбва да ѝ се признаятъ функциитъ да опрѣдѣли всичкитъ граници на меритъ; въ това число ще влизатъ и ония мери, които сж спорни, въ това число и отдѣлнитъ спорни мерийски пространства. Ако разграничителната комисия по чл. 3 има този съставъ и ако тя по силата на чл. 3, както е въ законопроекта — азъ признавамъ, че г. министърътъ е съгласенъ по този въпросъ съ мене, но азъ излизамъ отъ законопроекта и искамъ да кажа, какъ схващамъ този законопроектъ и въ кои части той ще трѣбва да бѣде измѣненъ — ако, казвамъ, разграничителната комисия по чл. 3 ще трѣбва да се занимава само съ установяването, кои мери сж незаконно заграбени и ако въ тази комисия влиза и общинскиятъ кметъ — забѣлжете добръ, че тази разграничителна комисия е тричленна — ако въ нея влиза само единъ, общинскиятъ кметъ на респективната община, азъ не виждамъ, какъ ще може тази разграничителна комисия да функционира, когато ще има споръ между нѣколко об-

щини за мера. Тогава ще трѣбва единъ видъ да измѣнимъ закона на практика и да допуснемъ една комисија отъ 4—5 члена, съобразно обстоятелството, колко общини сѫ замѣсени въ единъ споръ. Ето защо, въ тази комисија общинскиятъ кметъ не трѣбва да участвува; сегашната редакция на законопроекта не дава указания, какъ да се разрѣшаватъ спороветъ между общинитѣ: редакцията е нагласена повече, или само за ония случаи, когато ще има споръ между отдѣлни лица, между отдѣлни стопани и общини. Въ законопроекта по тоя въпросъ има и друга една непълнота, която се състои въ това, че законопроектътъ не прѣдвижда какъвъ ходъ ще има по-нататъкъ рѣшението, протоколътъ на разпрѣдѣлителната комисија, прѣдвидена въ чл. 3. Тукъ не сѫ указания процедурата и инстанциитѣ. Протоколътъ ще се изпрати въ окръжния съдъ и послѣ вие не знаете, къдѣ ще отиде: не е ясно опрѣдѣлено. А по моето разбиране, законодателятъ трѣбва да каже, ще има ли, слѣдъ окръжния съдъ, апелация и касация. Този въпросъ е останалъ неразрѣшенъ; въ това се заключава непълнотата, за която говоря.

За разрѣшение спороветъ, които може да се заведатъ въ бѣдѣще по отношение пакъ на меритѣ, говори чл. 10. Чл. 10 така, както е формулиранъ въ нашия законопроектъ, е сжщо така непъленъ и непредизенъ. Въ него се казва, че ще се съставляватъ актове отъ общинскитѣ съвѣти. Забѣлжете, че тѣзи актове се съставятъ отъ общинскитѣ съвѣти; когато пъкъ сѫ ангажирани въ единъ споръ нѣколко общини, тогава едната община ще състави единъ актъ, и втората община ще състави другъ. Второ, въ тази редакция на чл. 10 се казва, че актътъ, който ще се състави отъ кмета, ще бѣде изпратенъ на общинскитѣ съвѣти (Чете) „които рѣшаватъ: първо, засвоителитѣ да освободятъ мѣстата въ извѣстенъ срокъ и поправятъ граничните знаци.“ Излиза отъ законопроекта, като че актътъ, съставенъ отъ кмета, ще трѣбва да бѣде задължително одобренъ отъ общинския съвѣтъ — такава е поне редакцията. Затова ще трѣбва поне и въ това отношение да се поправи тая редакция. (Чете) „Второ, ако до изтичането на този срокъ не ги освободятъ или не поправятъ граничните знаци, общината да се отнася на общо основание до сѣдилищата.“ И тази втора буква б, споредъ мене, е несполучливо редактирана. Ние ще трѣбва да създадемъ едно съвѣтъ друго положение, по-благоприятно за общинитѣ, когато се отнася до въпроса за запазване самитѣ мери.

По моето разбиране, въпросътъ по уреждането спороветъ за меритѣ може да се разрѣши по слѣднитѣ три начина. Първо, да се разрѣши по административенъ редъ; административната властъ съ своитѣ органи — ще се каже въ законопроекта кои органи отъ административната властъ — ще издаватъ рѣшения, които ще бѣдатъ окончателни, и слѣдъ това ще бѣдатъ изпълнявани. Слѣдова-

телно, административната властъ, а не съдебната, ще разрѣшава спороветѣ. Второ едно разрѣшение на този въпросъ може да се състои съ основаването института на административното правосѣдие. Но у насъ този институтъ не е въведенъ изпѣло и би било трудно, по моето разбиране, да се въвежда ад hoc по единъ такъвъ специаленъ въпросъ и въ единъ такъвъ специаленъ законъ. Трето едно разрѣшение е това, да се разрѣшаватъ всички спорове чрѣзъ съдебната властъ. Слѣдователно, имаме три възможни разрѣшения. Ще трѣбва народното прѣдставителство много ясно да си отговори, съ кое отъ тия разрѣшения то ще бѣде съгласно, като има, разбира се, прѣдъ видъ самото естество на спора, самото естество на работата.

Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ се касае за установяването на имуществени права. Слѣдователно, тази страна на въпроса може вече да даде указание, какъ ще трѣбва да бѣдатъ разрѣшавани тия спорове. Въ модерната и добръ уредена държава всѣки пътъ държавната властъ и законодателятъ прибѣгватъ въ такива случаи, при нормални врѣмена, казвамъ, до съдебнитѣ органи, единственитѣ, които най-добрь могатъ да разрѣшаватъ въпроса за установяването на извѣстни материални права отъ имущественъ характеръ. Това се изразява отъ онази формула, въ която се казва, че всѣки за всичко ще трѣбва да бѣде съденъ отъ неговия естественъ съдия. И въ една модерна държава най-естествениятъ съдия всѣки пътъ ще бѣдатъ само съдебнитѣ органи. Това е естествено. Но вие всички знаете, че ако се почнатъ тия спорове прѣдъ сѣдилищата, тѣ ще създадатъ много дѣла и ще се протака пѣлата работа. Ето защо, въпросътъ за насъ се поставя вече друго-яче: отъ пѣлесъобразностъ ще трѣбва да прибѣгнемъ до една по-радикална мѣрка, за да се прѣкрати това вѣчно или дълго протакане на тия дѣла и да не бѣдатъ сжщеврѣменно общинитѣ поставени въ такава позиция, която да не имъ дава възможностъ да защищаватъ своитѣ права.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Гиргиновъ! Законопроектътъ за кадастра ще дойде и този въпросъ, който Васъ интересува и по който мнозина говори, само тамъ ще може да се нареди; всички други наредби тукъ или въ другъ законопроектъ сѫ отъ врѣмененъ характеръ. Сериозно разграничение на собствеността и разпрѣдѣление земитѣ у насъ може да стане само съ единъ кадастъръ, а такъвъ законопроектъ днесъ-утрѣ ще ви се раздаде и ще имаме случай тамъ дѣйствително нѣщо основно да поставимъ за бѣдѣщето землевладѣлство у насъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Менѣ ми се струва, че ако ние утрѣ-други денъ ще получимъ законопроекта за кадастра, ние н, сега, когато извършваме тая частична работа — пакъ една работа, която докосва работата ни по

кадастра — ще трѣбва да я туримъ въ хармония съ самия законъ за кадастра и ми се струва, този въпросъ не се алтерира отъ другия въпросъ. Когато ще се внесе въпроса по отношение на самия кадастръ, ние тамъ пакъ ще разгледаме тѣзи въпроси, и тогава пакъ ще съпоставимъ този специаленъ въпросъ съ оня, по-генералния въпросъ, за установяване на единъ правиленъ и добъръ кадастръ въ България. Та, по моето разбиране, ще трѣбва да се създаде една процедура и елинтъ редъ на завеждане спороветъ по меритъ нѣкакъ си така, щото да се даде възможностъ на общинитъ да защищаватъ по-ефикасно и по-добъръ своитъ права. Отъ това гледище азъ ще изложа моето мнѣние.

Азъ съмъ съгласенъ въ чл. 3 или, въобщо, въ законопроекта да съществува една комисиия съ задача разграничителна и същевременно установителна. Тази комисиия ще разрѣшава, кждѣ има мери, ще опрѣдѣля границитъ, ще опрѣдѣля спорнитъ и неспорнитъ мери. Понеже тази комисиия ще разрѣшава правови въпроси — въпроси, които засѣгатъ материалнитъ права на българскитъ граждани и на българскитъ корпорации отъ публиченъ характеръ, каквито сж общинитъ — то въ тази комисиия ще трѣбва да влиза и единъ органъ на нашето правосѣдие. Ето защо, азъ признавамъ, че тая комисиия може да бѣде отъ трима души, въ която да влиза мировиятъ сѣдия и да влиза околийскитъ началникъ, като прѣдставителъ на втората властъ — администрацията . . .

Т. Теодоровъ: Ще трѣбва да удвоимъ тогава числото на мировитъ сѣдии.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Трима души сж достатѣчни.

Т. Теодоровъ: Ще трѣбва още по единъ мирови сѣдия — тогава кой ще гледа дѣлата на хората? Сѣдитъ ще трѣбнатъ по горитъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Да, за сѣдитъ това е важно. На това може да се намѣри и другъ цѣръ. Може да се делегиратъ отъ Министерството на правосѣдието ad hoc нѣкои членове отъ окръжнитъ сѣдилища, които пакъ да изпълняватъ сжщата тази работа. Но понеже тази комисиия ще има да разрѣшава важни задачи, въ нея ще трѣба да влѣзе и сѣдебенъ елементъ. Това го иска и самото естество на работата. На второ мѣсто ще дойде околийскитъ началникъ, като прѣдставителъ, така да се каже, на нашата държавна сила, прѣдставителъ на централната властъ, който, по силата на своето положение, като познава околията, като познава хората, ще може същевременно да допринесе много по отношение разрѣшаването въпроса за спороветъ върху меритъ. На трето мѣсто ще трѣбва да дойде агрономътъ, като единъ специалистъ, който сжщо ще може да допринесе своето, като специалистъ по въпроса. Така че, тая комисиия отъ трима души: мировиятъ сѣдия прѣдседателъ, околийскитъ началникъ на второ мѣсто, на трето

мѣсто агрономътъ, ще е въ състояние да разрѣшава слѣдующитъ въпроси: да установятъ границитъ на всички мери, да установятъ границитъ както на спорнитъ, така и на неспорнитъ мери. Възъ основа на това рѣшение отъ комисиията ще може да се създаде и една благоприятна позиция за нашитъ общини. Тази позиция се състои въ слѣдующето: слѣдъ като се произнесе това рѣшение на тая комисиия и, ако по силата на него една мера ще трѣбва да се вземе отъ едно частно лице и да се даде на самата община, въ такъвъ случай владѣнието само възъ основа на това рѣшение да се отнеме отъ лицето и да се прѣхвърли върху общината. Слѣдъ това частното лице да отиде въ сѣдилището, и азъ ще говоря послѣ, като какви сѣдебни инстанции въ тоя случай ще трѣбва да бѣдатъ прѣдвидени въ нашия законопроектъ. Слѣдъ като съ рѣшението на комисиията се отнеме владѣнието отъ този, който е владѣлъ досега мерата, ще може да се направи това лице вече ищецъ, а пъкъ общината ще стане отвѣтникъ. По този начинъ за общинитъ ще се създаде едно благоприятно положение, което се изтъква вече.

С. Савовъ: За тая работа сж потребни около 40.000 дѣла

Д-ръ А. Гиргиновъ: Щомъ имаме спорни работи, безспорно ще има и дѣла, защото, ако човѣкъ иска да нѣма дѣла въобщо, тогава ще трѣбва да нѣма разрѣшаване на спорове, но ние, които искаме по единъ правиленъ начинъ да разрѣшимъ спороветъ, нѣма защо да се боимъ отъ дѣлата. Ще трѣбва, обаче, да поставимъ дѣлата така, щото да нѣма опасностъ нито за населението, нито опасностъ за самата мера, нито опасностъ за самия институтъ.

С. Савовъ: Такива дѣла въ България има сума.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Съ постановяване на рѣшението тази комисиия ще има за задача не да разрѣши окончателно самитъ права, защото тя е една комисиия повече ad hoc, и защото въ една добръ уредена държава всѣки пътъ такива комисиии не могатъ да уреждатъ добръ спорнитъ права, а тя ще има за задача само да отстрани произволитъ и да даде извѣстни гаранции, че по въпроса за отнемане владѣнието тамъ, кждѣто има вече спорове, нѣма да има произволи: частното лице, което ще стане ищецъ, ще бѣде прѣпратено въ сѣдилищата да търси своитъ права и нѣма да има основание да се оплаква отъ нѣкакви си произволи.

Слѣдъ свършването на работата въ тази комисиия, въпросътъ ще трѣбва, по оплакване отъ заинтересуваното лице, да се остави за разрѣшение, за послѣдно и окончателно разрѣшение отъ сѣдебната властъ. Казахъ, че по въпроси, по които има да се разрѣшаватъ имотни права, една добръ уредена държава не може да напусне гледището, че такива въпроси трѣбва да се разрѣшаватъ само съ помощта

на съдебната власт. И понеже у насъ има и първа, и втора, и касационна инстанция, менѣ ми се струва, въ публиченъ интересъ е тукъ, слѣдъ като дадемъ първата гаранция за една добра разграничителна, установителна комисия, ние можемъ вече да прибѣгнемъ до друго едно положение, по силата на което ние ще съкратимъ съдебния ходъ на тѣзи дѣла; слѣдъ това ние можемъ, по оплакване, по обтѣжаване отъ страна на заинтересуваното лице, да прѣпратимъ дѣлото въ окръжния съдъ, който окончателно, безапелационно и безъ касация да може да разрѣши въпроса. Менѣ ми се струва, по тоя начинъ, ние ще създадемъ добри гаранции и на всички заинтересувани хора ще дадемъ възможностъ да могатъ да защитятъ своитѣ права.

По отношение въпроса за бѣдъшитѣ заграбвания на меритѣ, за който въпросъ говори чл. 10 отъ законопроекта, считамъ, че ще трѣбва да се прѣпорѣча слѣдното: и въ чл. 10 и при тия спорове, когато въ бѣдъще се явятъ заграбвания на общински мери, ще трѣбва да се разрѣшаватъ прѣдварително тия въпроси, пакъ отъ същата тази комисия, по слѣдующия начинъ: актътъ за заграбването на общинската мера ще бѣде съставенъ отъ респективното общинско управление и, ако има споръ между двѣ общини, и двѣтѣ общини, ако щете, да си съставятъ противоположни актове; тѣзи актове ще трѣбва да бѣдатъ прѣпратени на тази комисия, както е разпоредено и въ чл. 3, която ще разрѣши въпроса, има ли заграбване на мера и на коя страна е правото въ случая. Слѣдъ това разрѣшение на този споръ отъ тази комисия, ние вече можемъ да постановимъ, че по силата на това рѣшение, владѣнието на мерата се прѣхвърля пакъ върху онази страна, която има право, съгласно рѣшението на тази комисия. Така че, и тукъ да създадемъ едно благоприятно положение за нашитѣ общини, та да не бѣдатъ тѣ турени въ една невъзможностъ да защитятъ своитѣ права. По този начинъ като се прѣхвърли самото владѣние върху правомѣщующитѣ общини, и самото частно лице, което вече има прѣдъ себе си рѣшението на една специална комисия, въ която влиза и съдебенъ елементъ, влиза и единъ агрономъ, влиза и единъ околийски началникъ, това лице, азъ вѣрвамъ, нѣма току-тъй да води споръ противъ общинитѣ, а ще се замисли много, когато обмислюва и рѣшава въпроса, да-ли да води споръ съ общината или да не води.

За тия бѣдъщи спорове ще трѣбва рѣшението на тази комисия да се прѣпрати пакъ, аналогично на чл. 3, само въ окръжния съдъ, който ще се произнесе, да-ли дѣйствиелно правилно е рѣшението на комисията или не и кому принадлежи правото. Слѣдъ това, рѣшението на окръжния съдъ да влѣзва въ законна сила и да бѣде безапелационно и безъ да може по касационенъ редъ да бѣде отмиънявано. Това е по отношение въпроса за уреждане спороветъ върху мери.

Втората идея въ законопроекта е: използването на самитѣ мери, и то едно по-рационално използване.

Г. Беровъ онзи день, по моето разбиране, изказа мисли, които не могатъ да бѣдатъ възприети отъ народното прѣдставителство. Той каза, че не е добръ да се вмѣсва държавната властъ въ стопанската дѣйностъ на общинитѣ: това е, казва той, едно насилие, едно посѣгателство, това прави илюзорна общинската автономия. Споредъ мене, въпросътъ е много криво схванатъ отъ г. Берова, защото и въ самия законопроектъ, кѣдѣто се прѣдвижда интервенция отъ страна на държавата по отношение въпроса, какъ най-добръ могатъ да бѣдатъ използвани тия мери, самиятъ законопроектъ говори, че не може да има абсолютно никакво посѣгателство, никакво насилие отъ страна на централната властъ. Тамъ е казано, че прѣдварително въпросътъ ще се разрѣшава съ единъ референдумъ и, ако дѣйствиелно общината нѣма да иска да си модернизира земледѣлието върху меритѣ, тя нѣма да гласува това разработване, това модернизиране. Слѣдователно, самиятъ законопроектъ вече прѣдвижда единъ референдумъ, който прави невъзможно всѣко едно посѣгателство отъ страна на държавната властъ. Ако общината, ако общинското население нѣма да иска да модернизира своето стопанство върху меритѣ, то нѣма да има и вотъ чрезъ референдумъ: мерата ще остане въ положението, въ което я е заварилъ референдумътъ, прѣди да бѣде произведенъ той. Така че, менѣ ми се вижда абсолютно неоснователно възражението, което г. Беровъ направи по отношение на този въпросъ.

То е неоснователно и по други съображения, защото явно е, и ясно е да се разбере отъ всѣки единъ български гражданинъ, че при днешното състояние на нашитѣ общини, държавната властъ ще трѣбва да играе още възпитателна роль по отношение въпроса, какъ могатъ най-добръ да се използватъ не само меритѣ, ами и всичкитѣ други общински имоти. Г. Беровъ направи и друго едно възражение, като каза, че това модернизиране на производството, което се прѣдвижда въ самия законопроектъ, изпрѣварва нашето врѣме. Менѣ ми се струва, че съ това възражение г. Беровъ оборва дѣлата дѣйностъ на нашитѣ агрономи, и той, като агрономъ, направи едно възражение, което ни поставя прѣдъ питането: защо тогава има въ българската държава агрономи, защо има сказки, защо има курсове по земледѣлието и скотовѣдството, защо се правятъ опити съ разни полета и пр.? Така че, ако българската държавна властъ е установила вече да има агрономи, въ духа на тази агрономическа дѣйностъ е и постановлението на законопроекта, който прѣдвижда референдумъ, и слѣдъ това доуца интервенция или, по-право казано, доуца ръководство отъ страна на държавнитѣ органи по отношение на въпроса, какъ най-добръ, най-цѣлесъобразно могатъ да се използватъ меритѣ.

Прави ми добро впечатление тази втора идея въ законопроекта по отношение модернизирането на нашето земледѣлие върху меритѣ, защото, ако

мерата е една останка от древни времена и ако тази мера ще трябва да изпълнява социални задачи, ще трябва да изпълнява социална работа, то най-важният въпрос е, какъ може да бъде използвана тази мера въ бъдеще от самото население и при нашите дребни земеделски ступанства, при нашата нужда, щото земеделците да служи на скотовъдството; а пък фактът е, че нашето общинско население, нашите селяни още не знаят да обработват модерно своите земи. Ако е нужно, щото нашата държава, централната власт да опита населението, какъ то най-добър, най-модерно може да използва своите земи, то тази възможност не трябва да бъде отнета на държавната власт; и въ това отношение законопроекта ще допринесе много добри работи, за да се повдигне нашето земеделство и скотовъдство.

Г. г. народни представители! Ако законопроекта по идея е добър, ако той иска да прѣмахне досегашните грабежи, които се извършваха за смѣтка на селските общини, ако същевременно законопроекта прѣдвижда начини, какъ ще могат да се използват най-добър и най-рационално тѣзи общински имоти, ако този законпроект допринесе и за модернизирание на нашето земеделство, а въ свръзка съ земеделството и за повдигането на самото скотовъдство, менѣ ми се струва, че този законпроект от всички не може да бъде приет друго-яче, освѣнъ съ одобрение.

За мене, като членъ от демократическата партия, има и едно друго съображение, за да гласувамъ по принципъ и за приемането на законпроекта, и това е съображението, че демократическата партия въ своите програмни рѣшения още прѣди години е разрѣшила мерийския въпросъ въ тази смисълъ; т. е. меритъ да се запазятъ от злоупотребление и грабежи, да се използватъ най-добър и най-модерно за населението, което има голѣма нужда от помощъ общинска, има нужда същевременно и от помощъ държавна. Ето защо, като имате всичко това прѣдъ видъ, считамъ, че нѣма поводъ за съмнѣние, когато ще се приема законпроектътъ по принципъ. Азъ ще гласувамъ за законпроекта.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Краевъ.

Нѣкои прѣдставители: Нѣма го.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Димитъръ Христовъ.

Д. Христовъ: Г. г. народни представители! После тѣзи бѣлѣжки, които направиха г. г. народните прѣдставители, на менѣ остава сравнително малко да кажа.

Основната идея въ законпроекта, който ни прѣдстои сега да разгледваме, се заключава въ слѣдующето: касае се главно тукъ за охраната на меритъ; прокаранъ е принципътъ на неотчуждаемостта имъ, като общинска собственост. Второ

едно начало, което се провежда въ законпроекта, то е използването или както се изразиха нѣкои, г. г. оратори, модернизирание на нашите, прѣвръщането съ течение на времето пасбищния режимъ въ модеренъ, който да отговаря на съвременните условия на земеделството.

Г-да! Относително първото начало, което е дадено въ законпроекта, намъ не ни остава, освѣнъ да го приемемъ съ симпатии, като изхождаме отъ идеята, която, по моето мнѣние, асѣ доминира въ законпроекта. Законпроектътъ не прѣслѣдва економическа цѣль, той не прѣслѣдва толкова цѣльта да повдигне земеделството — за това ще кажа по-послѣ нѣколко думи — колкото си поставя главно една социална задача, защото, ако не бѣше тази социална задача, азъ не намирамъ абсолютно никаква причина, защо именно министерството иде да отмени старото законоположение. Ако въпросътъ бѣше сведенъ къмъ економически цѣли, то и законпроектътъ отъ 1900 г. на г. Начевича, по-послѣ въ 1903 г. прѣвърнатъ и гласуванъ като законъ, той именно гонѣше тази економическа цѣль, да се повдигне производството, безъ да държе смѣтка за социалната правда. Ако, слѣдователно, въ економическата тенденция, както законътъ отъ 1903 г., така също и този, съ своето второ положение, не си противорѣчатъ, но ако настоящиятъ законпроектъ за меритъ не има за цѣль запазването на обществената собственост, пита се, какви сѣ нуждитъ, потребноститъ, които той има да удовлетвори. Безспорно е, трябва да кажемъ, че обществената собственост, меритъ, трябва да се запазятъ за бъдещите генерации, като единъ поземеленъ фондъ, отъ който да се удовлетворяватъ нуждитъ, които безспорно ще се явятъ вслѣдствие рѣста на населението, увеличаването му, гъстотата му и т. н. Отъ това гледище, повтарямъ още веднажъ, ние не можемъ, освѣнъ да посрѣщнемъ законпроекта съ симпатии и менѣ ми се струва, че всички онѣзи спорове отъ юридическо естество, които имаха мѣсто тукъ, струва ми се ще можемъ да ги разрѣшимъ сравнително лесно, ако не смѣсваме двата въпроса — въпроса за охраната на сега съществуващите мери отъ една страна, и отъ друга страна, въпроса за спорните мери между отдѣлните села. Каква е цѣльта на законпроекта, който се прѣслѣдва? По моето схващане тя е слѣдующата: всички мери въ селата да бъдатъ запазени отъ разхищение, отъ хищническите инстинкти на отдѣлните селяни въ селото. Въ туй отношение цѣльта, която прѣслѣдва законпроектътъ, съ известни поправки, ще я постигне. Дори за мери спорни между двѣ села, менѣ ми се струва, че не трябва да отиваме въ тѣзи спорове, до които отиваха прѣждеговорившите, защото достатъчно е, г-да, да опрѣдѣлимъ границитъ външно само на мерата, до които има частна собственост, съсѣдни съ частна собственост, да се ограничатъ тѣзи граници било съ трайни знаци, било съ измѣрване на тая частна собственост, за да се кон-

статира при извѣстно увеличение отдѣ то произлиза, менѣ ми се струва, че въпросътъ е разрѣшенъ. Струва ми се, че по такъвъ начинъ ще се спратъ тѣзи хищнически инстинкти, на които главно се дължи разхищението на меритѣ. Не е вѣрно, че разхищението на меритѣ се дължи на закона отъ 1903 г. Отъ даннитѣ, които г. министърътъ привежда, ясно е, че въ петилѣтието, откакто законътъ е влѣзълъ въ сила, отъ 1903 до 1908 г. включително, сравнително сж разработени мери много по-малко възъ основа на закона, отколкото сж разработени по околентъ, по хищнически пѣтъ. Отъ 150 села, ако се не лъжа, които сж заявили за разработване на тѣхнитѣ мери, едва 32 сж успѣли да разработятъ мери на едно пространство отъ 60—65 хиляди декара, тогава, когато прѣдложенията, исканията на всички други села — около 130 — сж останали висящи досега. Срѣщу това разработване възъ основа на закона отъ 1903 г. иде единъ другъ процесъ, едно друго разработване, именно хищническо разработване, което хищническо разработване възлиза десеторно пѣти повече, отколкото разработенитѣ мери на основание на закона. Законътъ, слѣдователно, като гони цѣльта, да се спре това именно хищничество, по околентъ пѣтъ разработване на меритѣ, постига напълно своята цѣль, менѣ ми се струва, съ опрѣдѣлението на околнитѣ знаци и, ако е възможно, дори съ измѣрването на тая собственост, на тия частни имоти, които граничатъ съ меритѣ, за да може да се контролира, да-ли тѣ съ течение на врѣмето не сж нараствали за смѣтка на общинската мера.

Г-да! Колкото се отнася до спорнитѣ мери между отдѣлнитѣ села, менѣ ми се струва, че законътъ не разрѣшава тоя въпросъ, и менѣ ми се струва, че не трѣбва да го бъркаме. Защото каква е цѣльта, която се прѣслѣдва? Да се ограничатъ меритѣ, както казахъ по-рано, да се гарантиратъ отъ разхищение отъ страна на частнитѣ лица, които граничатъ съ мерата. Спорната мера между двѣ села нека остане висяща, нека тия спорове разрѣшаватъ сѣдилищата, административнитѣ комисии, или каквито щете ги наречете, но веднажъ сж опрѣдѣлени околнитѣ граници на мерата, менѣ ми се струва, че цѣльта е постигната. Тая цѣль е слѣдующата: да се възпре на частнитѣ имотници да навлизатъ въ общинската мера, за да увеличаватъ тази своя частна собственост за нейна смѣтка.

Струва ми се, че практически мѣчно ще се постигнатъ онѣзи разпореждания въ закона, които визиратъ разграничителната комисия. Споредъ чл. 3, дѣто се изказаха даже извѣстни опасения, че могатъ да се появятъ много процеси, азъ мисля, че тази опасностъ едва-ли въ сжщностъ ще се укаже въ такъвъ голѣмъ размѣръ, за да ни плаши. Г-да! Споредъ чл. 3, разграничителната комисия има за цѣль да опрѣдѣли оная частъ отъ общинската мера, която е била заграбена; слѣдователно, въ сжщностъ и надѣло ще има оплаквания не отъ

страна на общината по отношение на частнитѣ лица, но частнитѣ лица ще бѣдатъ именно, които ще завеждатъ процеси, ако такива въобще се появятъ къмъ общината. И въ дадения случай, менѣ ми се струва, че искането на онѣзи г. г. оратори, които изтъкнаха, щото въ чл. 3 да се каже ясно, че частнитѣ лица завеждатъ процеси, е удовлетворено. Цѣльта на закона не е да заграби частната собственост; цѣльта на закона е, напротивъ, да възстанови общинската собственост, заграбенитѣ мери и да ги повърне отъ частнитѣ лица на общинитѣ. Въ сжщностъ, слѣдователно, ако се яватъ процеси, тѣ ще бѣдатъ повдигнати отъ частни лица, а не отъ самитѣ общини.

Сжщо ми се струва, че е малко прѣсилена опасността, какво ще се появятъ маса процеси. Съгласенъ съмъ, че въ доста мѣста такива процеси, може би, ще се появятъ; но, г-да, инстинктътъ къмъ пазене на обществената собственост, на мерата, въ нашето село е толкова развитъ въ днешенъ день, че ако селската властъ имаше възможностъ, ако тя дѣйствително прѣдставляваше отъ себе си сила, безспорно, щѣха да се установятъ истинскитѣ граници на мерата, които е заграбена въ тѣзи мѣста. У насъ нѣма сила, която да приведе въ дѣйствие рѣшенията на общинскитѣ съвѣти, съгласно разпореждането на самия правилникъ отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи. Достатъчно е да се констатира само, че отъ единъ собственикъ е заграбена частъ отъ селската мера, за да се възбуди тогава тоя процесъ, тѣй да кажа, при който всички други лица, които сж заграбили отъ селската мера, да се изплашатъ, да започнатъ да се издаватъ единъ другъ и единъ противъ другъ да засвидѣтелствуватъ, кои именно сж заграбили, кои сж отнели, щото цѣлиятъ въпросъ да излѣзе на масата. Но за това е необходима една сила, необходимо е, щото рѣшението, което ще бѣде взето по тоя случай, да бѣде приведено въ сила. Мисли ли г. министърътъ на търговията и земледѣлието, който вѣроятно ще дѣйствува съ г. министра на вътрѣшнитѣ работи, мисли ли, че комисията тѣй, както е прѣдвидена, ще може да достигне цѣльта си? Околийскиятъ началникъ, както и агрономътъ сж длъжностни лица, които иматъ специална задача. Би трѣбвало, както агрономътъ, така сжщо и околийскиятъ началникъ съвършено да се откажатъ отъ изпълнението на своитѣ обязанности, за да могатъ да приведатъ въ извѣстностъ границитѣ на селската мера, за да се установи тя въ онзи прѣдѣлъ, въ каквото е била прѣди 7—8—10 години. И менѣ ми се струва, че въ това отношение чл. 3 ще трѣбва да прѣтърпи измѣнение, да му се придаде по-практически характеръ.

Слѣдъ тѣзи бѣлѣжки, азъ искамъ да обърна вниманието ви на най-важния въпросъ, споредъ моето мнѣние. Какъ ще се разграничатъ спорнитѣ мери, вие разрѣшавате това помежду си, това ще го разрѣшатъ юриститѣ; но законътъ който има

за цѣль охранването на меритѣ отъ социално гледище, трѣбва да отиде по-далечъ. Законътъ е ималъ за цѣль да фаворизира нашето земледѣлие, законътъ си поставя за най-близка цѣль, една практическа цѣль, да повдигне скотовѣдството, и азъ именно тукъ искамъ да обърна вниманието на г. министра, да-ли дѣйствително цѣлитѣ, които сж поставени, ще бждатъ цѣли практически осществими или ще останатъ благопожелания, съ каквито благопожелания сж останали въ архивата на министерството редъ други закони. И г. министърътъ знае по-добрѣ отъ мене тия закони, които сж останали неизпълнени и не сж дали тѣзи практически послѣдствия, каквито сж имъ възлагали тѣхнитѣ автори, за да не ги споменавамъ сега.

Г-да! Цѣльта на законопроекта споредъ втората му часть, споредъ второто положение, което се прокарва въ него, е да се даде достатъчно фуражъ на добитъка, съ цѣль да се повдигне скотовѣдството у насъ. Не мисли ли г. министърътъ, заедно съ компетентнитѣ лица, които сж били призовани въ писането на този законъ, че въ дадения случай задачата е поставена тѣкмо напрогивъ? Всеизвѣстно е, че пасищата у насъ, като неизтощени, като неизхабени отъ обработване, съставляватъ най-плодородната земя, и ето, защо, вмѣсто началото, което г. министърътъ въвежда тукъ съ разпорежданията, които прави въ законопроекта — разпореждания, които, по моето мнѣние, трѣбваше основателно да бждатъ изучени и да бждатъ прѣдпестувани отъ една анкета, която да проучи въпроса въ всичкитѣ му условия — трѣбваше, споредъ условията, споредъ различието въ мѣстата у насъ, г. министърътъ да прокара друго едно начало, което, безспорно, би имало практическо значение и при което самото земледѣлско население би се заинтересувало отъ разработването на меритѣ. Споредъ законопроекта, се иска пашата, мерата да се прѣвърща въ фуражни мѣста, да се обработва съ фуражни растения, тогава, когато изтощениѣ земи, които изискватъ единъ по-добъръ начинъ за обработване, за да се постигне отъ тѣхъ по-големо плодородие, се осжждатъ, тѣй да кажа, отъ законопроекта на житното производство. Менѣ ми се струва, че задачата щѣше да бжде по-вѣрно поставена и че практическитѣ резултати щѣха да бждатъ по-добри, ако бѣше прокарано слѣдующето начало, а именно: пашата да се прѣдоставя за зърненото производство, като прѣдставляюща по-добри условия за плодородие, а всичкитѣ други сегашни ниви да се прѣобърнатъ съ течение на врѣмето, полѣка-лека, именно въ паша или, по-добрѣ да кажа, въ ниви засѣяни съ фуражъ. Тогава би се постигнала двояка цѣль: отъ една страна, ние ще поддържаме равновѣсие въ плодородието, второ, при разработването меритѣ съ зърнени произведения — разработване на зърненитѣ произведения, противъ което г. министърътъ възстава толкова много — ще имаме много по-големи доходи, ще повдигнемъ общото производ-

ство, богатството въ страната; отъ друга страна, съ обработването на сегашнитѣ изтощени почти, може да се каже, ниви съ фуражъ, ние ще можемъ да възвѣрнемъ тѣхната плодородностъ, тѣхната сила и, заедно съ туй, ще постигнемъ онази цѣль, която може да се постигне, а именно да се създадатъ условия, чрѣзъ повдигането на фуражното производство у насъ, за развитието на скотовѣдството.

Тая именно цѣль, г-да, споредъ моето разбиране, не се постига, а за да се постигне, за да се разрѣши този въпросъ, който е свързанъ съ разрѣшението на цѣль редъ други въпроси, би трѣбвало — още единъ пътъ повтарямъ — да стане едно тицатело изучване. Г. министърътъ отлично знае, че тѣй нареченото интензивно стопанство е свързано не само съ общия економически прогресъ въ страната, то е свързано не само съ индустриализирането ѝ, тѣй да се каже, както е ставалъ този процесъ въ другитѣ по-големи страни; той се дължи, между въпрочемъ, и на повдигането интелекта на самото селско население. Какъ вие ще искате, г-да, отъ това население, дори по единъ задължителенъ начинъ, да прѣобърне своята паша въ фуражъ, когато то не съзнава нуждата отъ този фуражъ, не съзнава, по-добрѣ да кажа, нуждата отъ рационалното обзавеждане на скотовѣдството? И въ дадения случай нѣма по-убѣдителенъ аргументъ отъ цифритѣ, отъ даннитѣ, които г. министърътъ навежда въ мотивитѣ на своя законопроектъ. Споредъ тѣзи данни, излиза, че въ единъ 10-годишенъ периодъ площта, която е била засѣяна съ фуражъ, съ люцерница и т. н., едва-ли е достигнала отъ 60—65 хиляди декара. Тоя процентъ, г-да, на изкуствениѣ люцерники спрѣмо естественитѣ ливади прѣдставлява отъ себе си такава дребностъ, че едва-ли заслужава да спремъ вниманието си върху него. Питамъ азъ, защо изкуствениѣ ливади се развиватъ толкова бавно, защо още нашето скотовѣдство, което разчита изключително на пасищния режимъ, което разчита главно на естественитѣ ливади, отъ една страна, и, отъ друга страна, на трѣвитѣ, които се намиратъ по стрѣнищата, склониците и т. н., върви бавно? Заради това, защото още не е развито съзнанието въ населението: трѣбва да се внесе интелегентностъ, трѣбва интелектътъ да се повдигне. Прѣдставяте ли Вие законоположения, мѣроприятия било въ закона за меритѣ, било въ други закони, съ които да бждемъ сезирани именно за разрѣшението на тоя въпросъ?

Министъръ А. Ляпчевъ: Слѣдъ день-два, може би, ще имате законопроектъ за земледѣлското образование, дѣто всичкитѣ възможни срѣдства, за да се дойде на помощъ по тази точка, сж прѣдвидени и ще бждатъ прѣдставени вамъ на обсжждане.

Д. Христовъ: Г. министре! Азъ разбирамъ Вашитѣ добри намѣрения и нѣма да противорѣча на тѣхъ, азъ знаа, че Вие съ интересъ желаете

и слѣдватъ повдигането, развитието на нашето стопанствено дѣло; но чини ми се, че съ закона за земеделѣското образование едва-ли ще се разрѣшатъ въпроситѣ, които азъ отбѣлѣзвамъ, защото опитътъ отъ 20—25 години ни показва, че при съществуващото положение на земеделѣското образование ние не сме удовлетворили тѣзи нужди, за които азъ говоря. Съ земеделѣското образование Вие можете да създадете добри агрономи, можете да създадете добри кандидати за чиновници по Министерството на търговията и земеделѣлието; обаче съ него Вие нѣма да създадете онуй, което е важно — нѣма да повдигнете интереса на селското население къмъ модернизиране на скотовѣдството и земеделѣлието. За това има други срѣдства, трѣбватъ други мѣрки. Азъ мисля, че такива мѣрки тукъ не се прѣдвиждатъ, че този законопроектъ за меритѣ, който е свързанъ съ скотовѣдството, не си поставя за постигане таква цѣль.

Министъръ А. Ляпчевъ: И тѣхъ имаме прѣдъ видъ.

Д. Христовъ: Г-да! Прѣдъ видъ на тия съображения, които изказахъ, макаръ настоящиятъ законопроектъ да не разрѣшава сериозно въпроса за повдигането на скотовѣдството и за доброто използване на меритѣ, използване чрѣзъ фуражни растения — длъженъ съмъ тукъ да подчертая това — което прѣдполага единъ по-сериозенъ, единъ по-високъ прогресъ въ развитието на нашето земеделѣлие, едно интензивно стопанство — а заради него трѣбва да говоримъ, когато се касае въпросътъ за задължителното въвеждане обръщането на пасищата въ фуражъ — което пъкъ интензивно стопанство е било свързано съ цѣль редъ условия или опити въ другитѣ страни, условия, каквито въ нашата страна не съществуватъ, а трѣбва да ги създадемъ — макаръ законопроектътъ въ туй отношение, по моето разбиране, да не разрѣшава фактически задачата, азъ ще гласувамъ за него единствено отъ това съображение, че той се стреми да прокара и осъществи важното начало — охраната на обществената собственост, която — длъженъ съмъ още единъ пътъ да кажа — нѣма да разрѣши агрономически въпроси, колкото гони и има за цѣль съ течение на врѣмето да създаде поземеленъ фондъ за удовлетворение социалнитѣ нужди на нашето население.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Хаджиевъ.

И. Хаджиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Внесениятъ законопроектъ е отъ такава важностъ, че самото изреждане на мнозина г. г. прѣдставители да се изкажатъ по него най-добре доказва това. Менѣ ми е приятно да констатирамъ, че демократическото правителство ни сезира съ единъ въпросъ, съ единъ законопроектъ отъ социална важностъ, отъ социално

естество, по-добре да кажа. Този е единъ въпросъ, който смѣло можемъ да наречемъ боленъ въпросъ; това е, може би, най-болното мѣсто на нашия земеделѣлецъ, най-болното мѣсто на нашата община, на нашата главно селска община. Само който не е заобикалялъ селата, само който не се е взиралъ, когато минава въ пѣтищата между меритѣ, само който не се е взиралъ въ нашата селска мера навсѣкѣдъ въ цѣлото наше отечество, само той може да отрече, че този въпросъ е дѣйствително едно отъ болнитѣ мѣста въ нашия социаленъ организъмъ. Нѣма да мине, г. г. народни прѣдставители, още много врѣме и ние за чудо ще се намѣримъ прѣдъ такъвъ единъ фактъ на нѣщата, че даже мѣста за пѣтища нѣма да можемъ да намѣримъ. Земята се разграбватъ, земята се губятъ, общинскитѣ мери отъ година на година изчезватъ. Селата, покрай които ми се е случвало да минавамъ въ продължение на 5 години, мога да ви кажа, че сж изгубили почти половината отъ меритѣ си. Всѣки бърза, безъ да се стрѣска, безъ да смѣта, че можешъ да го набѣдишъ, да му кажешъ, че е крадецъ, да грабне по нѣщо; не само, че сж женски нивитѣ на ония, които се намиратъ до меритѣ, но тѣ продължаватъ всѣка година да близнатъ: тази година 2 декара, догодина 4—5 декара. Особено пъкъ въ онѣзи мѣста, каждѣто нѣма мери, особено въ ония мѣста, които сж лесни за разораване, въ кѣсо врѣме мерата изчезва. Нашиятъ българинъ, главно нашиятъ селянинъ, тѣй набоженъ, иначе захванешъ ли да му говоришъ за кражба, възмуцава се; но когато му кажешъ: „Ти крадешъ и много крадешъ, най-главно захващашъ отъ мерата“, това той не смѣта за кражба. Ето защо азъ по принципъ ще вдигна ръка за този законопроектъ, като направя нѣкои бѣлѣжки, които ще моля комисията по Министерството на търговията и земеделѣлието да има прѣдъ видъ, заедно съ бѣлѣжкитѣ, направени отъ другитѣ прѣждеговоривши.

Законопроектътъ има за задача, г. г. народни прѣдставители, първо, да тури граница на общинската мера, да тури прѣграда за по-нататѣшното ѝ разграбване; второ, ако отпусне частъ отъ тая мера на населението, това да става съобразно съ закона, и трето, отпусканата мера на населението да се използва повече за фуражъ, повече за крѣмни растения, отколкото за храни или за ония земеделѣски продукти, които днеска се сѣятъ у насъ. Е добре, трѣбва да видимъ да-ли съ прѣдложения законопроектъ се постига тая задача.

Първото нѣщо е да се разграничатъ меритѣ, да се запазватъ. Прѣди всичко, менѣ ми се вижда, че въ чл. 1 въ свръзка съ чл. 2, както се произнесе и г. Д-ръ Гиргиновъ, се турва едно разграничение въ понятието мера и че, споредъ законопроекта, е дадено право да се разграничатъ или да се турятъ граници, да се турятъ прѣдѣли само на ония мери, които не сж спорни; спорнитѣ, значи, се оставятъ на произвола, оставятъ се за

слѣдъ като се свърши спорътъ. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че тукъ е най-болното мѣсто на въпроса. Когато съмъ минавалъ по селата не само въ нашата, но и въ други околии, навсѣждѣ съмъ чувалъ: „Отървете ни, когато отидете въ Народното събрание, кажете да ни отърватъ отъ тѣзи безконечни процеси.“ Ето най-болното мѣсто на този въпросъ. „Аманъ, казахме вече, вай викнахме отъ тѣзи процеси, продадохме си най-милото и най-драгото, добитъка си, който произвеждаме всѣка година, продадохме, за да запазимъ меритъ и единъ день нѣма да има какво да пуснемъ въ тѣхъ да пасе. Отървете ни отъ това, вземете ни, ако щете, частъ отъ мерата, съгласни сме, но единъ пътъ завинаги да се тури точка на тоя въпросъ. Какво е това, всѣка година да се правятъ нови закони и да се появяватъ нови спорове?“ Азъ говорихъ миналата година тукъ по тая послѣдна комисиия, състояща се отъ единъ единственъ членъ — лѣсничейтъ. О, когато се заговори за лѣсничей въ нашата страна, коситѣ ми се изправятъ! Азъ си прѣдставявамъ прѣдъ себе си единъ човѣкъ, който е поставенъ безконтролно да бърка въ частнитѣ джобове, въ джобовѣтъ на общинитѣ, въ съдраниѣтъ кесии на общинскитѣ управления. Вие можете да не вѣрвате, но протоколи, вѣрвайте, протоколи сж се измѣнявали за 10 л., за 3 л. даже. Казватъ: „Какво направихте, г. лѣсничей?“ — „Свърши се работата.“ — „А нѣма ли нѣкоя леснина?“ — „Има леснина, но трѣбвало по-рано да дойдете; и сега можете да дойдете.“

Прѣдседателтъ: Моля, г. Хаджиевъ! Това не е по прѣдмета.

И. Хаджиевъ: Казвамъ го само въ скоби.

Прѣдседателтъ: Ако ще говорите за лѣсничейтъ, кажете имена, за да се знае за кого говорите.

И. Хаджиевъ: Недѣйте ги варди толкова, г. прѣдседателю.

Прѣдседателтъ: Не ги вардя; само Ви обръщамъ вниманието да не се отдалечавате отъ прѣдмета.

И. Хаджиевъ: Не ги вардете, защото, мисля, и въ Вашия джобъ има нѣколко доказателства за такива лѣсничей. И, г-да, азъ знаа, че г. прѣдседателтъ, като застанемъ тамъ отдѣлно, въ нѣкое кюше, ще ми наброи нѣколко имена.

Прѣдседателтъ: Ако говорите за лица, трѣбва да говорите съ имена; но казахъ Ви, че азъ само искамъ да Ви подканя да говорите по прѣдмета.

И. Хаджиевъ: Та, казвамъ, г. г. народни прѣдставители, най-болното мѣсто съ този законопроектъ не се разрѣшава, освѣнъ ако той се видоизмѣни,

ако се направятъ нѣкои нововъведения въ тази смисълъ. Хората сж съгласни единъ пътъ завинаги да отдѣлятъ, ако е възможно, и частъ отъ своитѣ мери, само да се турне граница: по 10, по 50, по 60, по 200, по 300 наполеона ще дадатъ за адвокати, за сѣдилища, за водене на дѣла; за свидѣтели. А сега се е въвела не отдавна и се развива една нова индустрия, ако можемъ да я наречемъ, свидѣтелска индустрия: „Ще дойда и ще свидѣтелствувамъ въ ваша полза, но какво има насрѣща?“ Миналата година говорихъ съ нѣколко кметове, които имаха общински дѣла, и си търсатъ дребната. Казватъ: „Ужасна работа; дохожда и прѣдлага: ще кажа въ ваша полза, но ще ми дадете туй и туй; толкова ще ми дадете, толкова ще ви взема, ни 5 стотинки по-долу.“

Ще моля и васъ, г. г. народни прѣдставители, ще моля и г. министра, да се съгласите да се направи едно видоизмѣнение, първо, въ опрѣдѣленитѣ комисии; второ, на тия комисиии, ако може да се даде другъ единъ мандатъ — мандатъ, по силата на който, ако не окончателно, то почти окончателно да могатъ да разрѣшаватъ тия спорове, защото съ тия опрѣдѣлени комисиии ние нѣма да можемъ да постигнемъ цѣльта, която законопроектътъ гони, именно не можемъ да охранимъ пакъ меритѣ. Въ комисиията, опрѣдѣлена да дѣйствува между селата, азъ смѣтамъ, че може, както казаха и нѣкои отъ прѣждеговорившитѣ, да влизатъ като членове единъ сѣдия, агрономътъ, общинскитѣ кметове отъ едното и отъ другото село и по двама хора, избрани отъ населението по общо гласоподаване отъ едното и отъ другото село — тия хора биха могли да съставятъ тая комисиия. Казаха ни, че ще ни трѣбватъ много сѣдии. Е, г. г. народни прѣдставители, ще ни трѣбватъ много сѣдии! Ами тѣ ще ни трѣбватъ не за нѣкаква отдѣлна работа, не за нѣкаква безполезна работа, а ще ни трѣбватъ за една работа, която работа ще влѣче подиръ си огромни разходи, ако не туримъ единъ пътъ завинаги край на тия разпри, които всѣки день възникватъ. Увѣрявамъ ви, че слѣдъ този законъ — макаръ г. Христовъ да не се опасява, че ще възникнатъ спорове — отново ще се повдигнатъ спорове. Много села чакатъ само единъ малкъ претекстъ, за да заловятъ отново спороветѣ, да повдигнатъ отново процеси и, казвамъ, ще има пакъ нова хайка отъ процеси и хората ще кажатъ слѣдъ този законопроектъ: „Такава ли бѣше работата и на това правителство — да стздаде единъ законъ и да ни въведе отново въ разходи, отново да даде възможностъ да се заловятъ общинитѣ за гуша!“

К. Мирски: Тия спорове сж между села, а пъкъ тукъ се касае за спорове между частни лица.

И. Хаджиевъ: Не е само между частни лица, ами и между села и села и между села и частни лица.

Д-ръ С. Даневъ: Има и другъ законъ.

И. Хаджиевъ: Вие искате да кажете за закона за горитѣ.

Д-ръ С. Даневъ: Именно.

И. Хаджиевъ: Но видите ли какво е, г-да? Законътъ за горитѣ, дѣйствително, говори само за гори, но нашитѣ мери не сѣ само гори или нашитѣ гори не сѣ само мери, а ще ги памѣрите смѣсено. Ще се изпрѣчатъ на много мѣста случаи, дѣто и едната, и другата общини трѣбва да разграничатъ меритѣ.

Д-ръ С. Даневъ: Законътъ за горитѣ има прѣдъ видъ да разграничи не само горитѣ, а и меритѣ.

И. Хаджиевъ: Именно туй искамъ да кажа и азъ — че ако създаваме едно законоположение за меритѣ, да разрѣшимъ единъ пѣтъ завинаги този споръ не само между частнитѣ лица и общинаритѣ, но и между селата. Туй е моето мнѣние и върху туй азъ искамъ да обърна внимание, ако може съ тоя законъ за меритѣ — защото се говори за законъ за меритѣ, а не за мерата въ едно село — та, казвамъ, съ сѣщото това законоположение, ако може, въ комисията или при второто четене, да се вмѣкне единъ особенъ членъ, който единъ пѣтъ завинаги да разграничи не само меритѣ между частни лица и села, ами и меритѣ между селата въ свръзка съ закона за горитѣ, защото има много мѣста, дѣто гора нѣма, а селата граничатъ само съ мера. И да ви кажа, какъ стана миналата година въ много села въ Къзълаганска околия; тѣй сѣ изтълкували лѣсничейтѣ това, и ето какво направиха. Вземахъ та турятъ граници между балталицитѣ, додѣто има дървета, и останалата частъ, дѣто нѣма гора, нивитѣ, а така сѣщо и пасищата между тѣхъ, оставатъ неразграничени.

Д-ръ С. Даневъ: То е погрѣшно.

И. Хаджиевъ: Оставатъ единъ цѣлъ дѣлъ отъ едната страна, и оставатъ цѣлъ другъ и отъ другата страна, и сега общинаритѣ не знаятъ, какво да правятъ; и едното село изказва претенции за мѣстото неописано въ протокола, и другото село изказва претенции за сѣщото мѣсто. Мисля, че имате, г. министри, подадени купъ заявления по тая работа.

Министъръ А. Ляпчевъ: Много.

И. Хаджиевъ: Ето защо, азъ казвамъ, ако може въ сѣщия законъ да се помѣсти това, за да може да се спратъ тия работи.

Що се отнася до разграничението въ селата между нивитѣ и мерата, нѣкои изказаха мнѣние, че слѣдъ разграничението на мерата, ако нѣкой си позволи да заграби частъ отъ нея, общината да завежда дѣло противъ това лице. Г. г. народни

прѣдставители! Ние опрѣдѣлихме една комисия. Тая комисия, която ще отиде да разграничава меритѣ и нивитѣ, ще извѣсти на цѣлото население и всички заинтересувани въ селото ще отидатъ тамъ, когато се турятъ знаковетѣ между мерата и нивитѣ. Е добръ, спороветѣ ще се разрѣшатъ на самото мѣсто. Селянитѣ още тогава ще изяватъ прѣдъ комисията, да-ли сѣ доволни или не, и избранитѣ личности, за които азъ казвамъ, че трѣбва да влизатъ въ тая комисия, която ще опрѣдѣля мерата, като бждатъ избрани отъ населението, отъ всѣко село по двама-трима души, още на мѣстото ще турятъ край на спороветѣ, да-ли това мѣсто принадлежи на общината или принадлежи на частни лица. Единъ пѣтъ установено, кому принадлежи това мѣсто, единъ пѣтъ издѣлбанъ трапъ или пѣкъ турени нѣкои здрави знаци, слѣдъ това, ако едно кое и да е лице си позволи да заграби частъ отъ мерата, моето мнѣние е, че не общината да отиде да го сѣди, а тя по чисто административенъ редъ да си вземе мѣстото, както много пѣти е ставало и както по турския законъ ставаше това — общината взема това мѣсто, а онзи господинъ, ако е недоволенъ отъ това, да отиде той да търси удовлетворение въ сѣдилището, защото не е ошетенъ той, ами е ошечена общината, не е ограбенъ той, а е ограбена общината.

Т. Теодоровъ: Ами ако общината го е ограбила?

И. Хаджиевъ: Ама на-ли още въ самото начало, когато се поставятъ знаковетѣ, още въ този моментъ той ще бжде тамъ и ще-види, да-ли ще му взематъ мѣсто или не; още въ тоя моментъ става това. А за да нѣма такива спорове, азъ казвамъ: вмѣсто общинскиятъ свѣтъ да разрѣшава тоя въпросъ и вмѣсто кметътъ да влиза въ тая комисия самичкъ, нека се избиратъ въ селото, както става сега, по 3—4 души по-стари хора, да се избиратъ, ако щете, съ тайно гласоподаване, и тия хора да се явятъ тамъ, на мѣстото. Недѣйте мисли, че въ едно село много сѣ такива, които сѣ заграбили мера — не е цѣлото село. Тѣ сѣ малцина въ едно село, малцина сѣ тия, които правятъ това и, да ви кажа, педа земя нѣма вземана отъ частно лице, да се не знае, кой я е взелъ. Знае се, кой е взелъ отъ мерата и колко е взелъ.

Въпросътъ е тукъ: да-ли ние можемъ съ тоя законопроектъ да се върнемъ назадъ, да постановимъ да приберемъ заграбенитѣ досега земи, или не. Смѣтамъ, че този въпросъ е много трѣнливъ, че тукъ ще трѣбва да се вдигне буря въ всѣко село, освѣнъ ако установимъ една норма, единъ срокъ отъ 5—10 години, но пѣкъ е невъзможно нѣщо. Да ви кажа, азъ зная села, дѣто прѣзъ врѣме на описването, на измѣрването на нивитѣ отива една комисия, опрѣдѣля колко мѣсто е заграбено, и това заграбено мѣсто си остава ужъ на общината, безъ даже да се описва, безъ да се вмѣсти въ книгитѣ за налога,...

Г. Данаиловъ: Въ декларациитѣ.

И. Хаджиевъ: Да, въ декларациитѣ. — ... така че, то не е обложено съ данѣкъ. Но какво стана? Общината го остави така, селянитѣ отидоха, отново разориха мѣстото и сега, освѣнѣ че оратѣ общинското мѣсто, ами отгорѣ и данѣкъ не плащатъ за това мѣсто. Питамъ се азъ сега: възможно ли е ние да се повърнемъ да вземемъ заграбениитѣ мѣста, защото тогава изведнажъ ще се вдигнатъ бури, гюрултии: „Азъ съмъ заграбилъ оттукъ, но другъ е взелъ отъ еди-къдѣ, трети отъ еди-къдѣ“, ще се върнемъ прѣди 5—10 години и ще излѣзе, че нивитѣ сѣ само отъ мера. Ето защо това, мисля, е невъзможно. Онова, което е възможно да направимъ, то е да поставимъ граници тѣй, както ще сваримъ нивитѣ и меритѣ. Искаме ли да направимъ онова, тукъ изрично трѣбва да кажемъ, изрично трѣбва да постановимъ, отъ колко години насамъ — или 5, или 10 години: разработеното отъ 10 години, разработеното отъ 5 години ще се повърне на общината. Но азъ казвамъ, че туй е практически невъзможно; неприложимо е, даже и да постановимъ, защото зная кметове, зная общински свѣтници, които сѣ не избирали благодарение само на туй, че сѣ обѣщавали на свои приятели, че ще имъ раздадатъ частъ отъ меритѣ. И още дълго врѣме ще върви тѣй. Макаръ да напишемъ специаленъ законъ — и въ тая точка, въ това отношение азъ съмъ съгласенъ съ г. Бєрова — но ако властитѣ останатъ да наблюдаватъ само отдалечъ, безъ да приложатъ съ строгостъ тоя законъ, безъ да бдятъ за неговото точно приложение, така да се каже, невъзможно е по никакъвъ начинъ да се постигне цѣльта и съ тоя законъ. Та, освѣнѣ че трѣбва да постановимъ, освѣнѣ че трѣбва да изработимъ законъ, но ние трѣбва да бдимъ и за изпълнението на този законъ. Малко ли закони имаме ние въ нашата страна неприложени? Законътъ за селскитѣ общини не е ли достатъченъ, за да гарантира общинскитѣ имоти? Но кой го прилага? Да, азъ на шега съмъ казалъ нѣколко пѣти въ нѣкои села: „Приемамъ азъ да стана кметъ, но да подпишете само една декларация — че ще ви управлявамъ по закона.“ — „Ха, не може, казватъ; щомъ искашъ по законъ да управлявашъ, не може.“ И никой не се съгласява съ туй. Като му кажешъ, че ще управлявашъ точно по закона, не може, казва. Защо? Защото той е наученъ да си пусне добитѣка, той е наученъ, когато отива да оре, да разоре половината мера, той е наученъ да си насѣче дърва прѣзъ всѣко врѣме.

Министъръ А. Ляпчевъ: Значи, не винаги лѣсничейтъ е виновенъ.

И. Хаджиевъ: Да, естествено. И азъ не казвамъ, че само лѣсничейтъ е виновенъ, не казвамъ, че чиновницитѣ сѣ виновни, но казвамъ, ко-

гато се пишатъ закони трѣбва да има властъ надъ тѣхъ. Ние трѣбва да създадемъ, както казахъ прѣждеговорившитѣ, прѣди всичко, съзнание въ налитѣ граждани да почитатъ чуждото, да почитатъ общото, а то не е лесна работа. Но това не ни дава ни най-малко право да кажемъ, понеже налитѣ селяни, налитѣ граждани не сѣ съзпали да уважаватъ, да почитатъ общото, та трѣбва да ги оставимъ да вършатъ онова, което искатъ. Затова създаваме тѣзи закони. Но понеже тѣ сѣ не съзнателни за да ги изпълнятъ, то онѣзи, които ги прилагатъ, трѣбва да бдятъ за тѣхното приложение.

Второто нѣщо за меритѣ, които ще се раздадатъ на общинаритѣ съ общо съгласие, е, да бждатъ задължени тѣзи послѣднитѣ да ги засѣватъ съ фуражъ.

Г. г. народни прѣдставители! Това може да бжде само едно благопожелание. Въ много мѣста хората сѣ почнали да сѣятъ своитѣ ниви съ фуражъ, съ фуражни растения, съ крѣмни растения, но за това сѣ помогнали нѣкои условия. Напр., села отдалечени на 50—60 км. отъ града или отъ станцията, както щете постановете, какъвто щете законъ напишете, или даже, ако щете, задължително го направете, човѣкътъ пѣма да посѣе своята нива, нито пѣкъ онази, която вие ще му дадете, съ фуражни растения, едно, защото онова, което ще изкара, не може да го продаде съ цѣна, друго, защото онѣзи, които разработватъ и сѣятъ фуражни растения, главно изкарватъ самитѣ тѣхъ на пазара, вмѣсто да отглеждатъ и отхранватъ добитѣка. Ето защо, споредъ мене, това може да остане само факултативно; въобще, да се каже въ закона, че една частъ отъ раздаденитѣ мери прѣимуществено ще се гледа да се засѣва съ крѣмни растения; но да кажемъ, че това непрѣмѣнно тѣй трѣбва да бжде, инакъ ще му се отнеме дадената земя, азъ мисля, че съ туй ще направимъ една неправда. Има много условия, които прѣдшествуватъ рационалното разработване на земитѣ; има много условия, които прѣдшествуватъ интензивното земледѣлие, а най-важното отъ тѣхъ е, първо, умственото повдигане, умственото свѣстяване на хората, т. е. повдигането имъ на единъ по-високъ умственъ уровень, и второто условие е пазарътъ, пазарнитѣ цѣни. Нѣма ли пазаръ за една стока, вие ще видите, че хората не отиватъ да се занимаватъ съ нейното произвеждане. Помни по-напрѣжъ, въ 1897—98 г., постояннитѣ комисии бѣха опрѣдѣлили нѣкакъви си конкурси. На тия конкурси се даваше известна награда на онѣзи, които биха отгледали жрѣбци, и даже се вземаха тѣзи жрѣбци и се продаваха на налитѣ военни съ доста висока цѣна. Не се мина много врѣме, ние видѣхме въ всѣко село да отхрапватъ по нѣколко такива жрѣбчета. Хората ламтѣха, защото ще отгледатъ единъ добъръ жрѣбецъ и знаятъ, че той ще има добра цѣна, че ще бжде даденъ на военнитѣ, или на постоянната комисия за жрѣбецъ въ нѣкое село.

Това бѣше едно насърчение за хората. Щомъ прѣстанаха, обаче, да се даватъ какви да е награди за тѣхъ, изведнажъ спрѣха развъждането на тия жрѣбчета. Защо, питахъ азъ? — Затуй, казва, защото, ако изведешъ на пазара, нѣма да ти дадатъ повече отъ 100 л., 200 л., а най-много 250. Друго е да ти дадатъ 250 л., когато коньтъ струва 400 л., и друго е ако му дадатъ самата цѣна. Тѣй е то.

Още единъ въпросъ стана тукъ за разграбването на меритѣ. Споредъ нѣкои отъ г. г. говорившитѣ по-напрѣжъ излиза, че ние на въпроса за разграбването на меритѣ трѣбва да погледнемъ прѣзъ прѣсти, защото това сж стари поредки, че нашата общинска мера трѣбва единъ денъ да изчезне, и колкото по-скоро, толкова по-добрѣ ще бѣде. Азъ нѣма да се съглася съ тия господа, които искатъ тѣй бързото разграбване, тѣй бързото изчезване на нашата общинска мера.

Г. г. народни прѣдставители! Това правя по слѣднитѣ съображения. Първо, сега-засега, при това умствено състояние на нашия селянинъ, главно при това разбиране на работитѣ, на стопанскитѣ работи отъ нашия стопанинъ, едно бързо разграбване на мерата ще бѣде фатално за нашето население, защото разграбената мера, слѣдъ като се работи 10 или най-много 15 години, става вече негодна, не може да даде овни плодъ, който е дава да когато се разработва, затуй, защото нашиятъ селянинъ само оре, само сѣе, той само дои нивата, но въ замѣна нищо не ѝ дава. Е добрѣ, казвамъ, разработенитѣ ниви ще се изцѣдятъ, ще се изродятъ, така да се каже, слѣдъ 10 години тѣ ще бѣдатъ негодни вече и храна да дадатъ, каквато сж давали или каквато даватъ сега, когато отново ги разработватъ. Отъ друга страна, тѣ ще бѣдатъ изгубени като пасбища. Нашиятъ селянинъ не знае сега-засега начинъ, по който може да отглежда своя добитѣкъ друго-яче, освѣнъ като го пусне на паша. И аслж нѣма друга възможность, нѣма други срѣдства, и да иска да направи това не може. При тия пазари, съ които разполагаме ние, нашиятъ селянинъ и да иска да отгледа рационално своя добитѣкъ, не може да го отгледа, защото казва турчинтъ: „Заманъ саманъ сатаръ“ — врѣмето продавало плѣвата. Дайте вие пазаритѣ, кажете вѣдѣ скотовъдецътъ да продава своя добитѣкъ съ висока цѣна, той изведнажъ ще почне да отглежда този добитѣкъ, ще намѣри леснината му. Нѣма ли, обаче, това, дохождатъ ли да му даватъ 25 гроша или 5 л. за овенъ, дохождатъ ли да му даватъ за крава 50—60 л. — той нѣма да отиде да отгледа рационално, да отгледа модерно този добитѣкъ, защото нѣма вѣдѣ да го продаде, за да изкара своитѣ разноси.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Но какво да правимъ тогазъ?

И. Хаджиевъ: Какво ли трѣбва да правимъ? Сега-засега ние ще трѣбва да запазимъ нашитѣ мери въ това положение, въ което ги имаме, защото

това сж пасбищата на нашитѣ скотовъдци. Ако искаме да имаме скотовъдство, ще трѣбва да имаме мери, г-да. Другъ е въпросътъ, когато нашето население се повдигне умствено, другъ е въпросътъ, когато ние го заразимъ, ако мога така да кажа, съ модерни начини на производство, другъ е въпросътъ, когато ние го научимъ по кой начинъ да отглежда своя добитѣкъ, когато ние пуснемъ между него калабалѣтъ агенти-учители по това, които да му кажатъ по кой начинъ да отхранва добитѣка, когато му кажемъ какъ може да си намѣри пазаръ. Само тогава можемъ да му кажемъ: „Ето нѣ, пазаръ имаме, но добитѣкътъ ти не струва; ти си се задоволявалъ, ти си се ограничавалъ по единъ примитивенъ начинъ да отглеждашъ добитѣка, а ние нѣма да ти позволимъ това: тогава вземъ мерата, но съ условие, че нѣма да ѝ сѣнешъ съ зърнени произведени, а съ фуражъ.“ Та казвамъ, сега-засега, г. г. народни прѣдставители, ние не можемъ да искаме разграбването или отдаването на меритѣ, защото това ще бѣде единъ видъ революционно. Азъ се опасявамъ, че и при закони даже мъчно ще я запазимъ; населението ще си ги отнеме малко по малко; то ще си ги разграби каквото щемъ да правимъ. А, другъ е въпросътъ, ако се прилагатъ както трѣбва тия закони, тѣй, както би трѣбвало да се приложи кой и да е законъ. Но сега и още за дълго врѣме въ България азъ не вѣрвамъ, че нашитѣ закони, които се работятъ тукъ, въ Народното събрание, ще се прилагатъ тѣй, както не сж се прилагали тѣ и досега.

На кратко, азъ съмъ по принципъ за законопроекта, като ще моля г. министра на търговията и земледѣлието да се съгласи, щото да станатъ нѣкакви измѣнения въ този членъ, който говори за комисии; въ тѣзи комисии да влизатъ личности, избрани отъ самото население. Единъ съдия — нѣма нужда отъ околийски началникъ — агрономъ може да влѣзе, кметътъ на общината и двѣ лица, избрани отъ самото население. Тѣхното рѣшение да бѣде окончателно, така да се каже. Единъ пътъ поставили знакове, да се смѣта, че тия знакове сж разграничили вече мерата. Ако слѣдъ това нѣкой отъ селянитѣ си позволи да прѣмѣсти знаковетѣ и да разоре или да заграби частъ отъ мерата, общината да има право, възъ основа на протокола, съставенъ отъ тази комисия, да си вземе назадъ заграбенитѣ мѣста, и онзи, който се счита за ошетенъ, да потърси удовлетворение въ съдилищата.

Друго нѣщо. Въ сѣщия законъ да се прѣдвиди или да се даде право на тази комисия, като се взематъ и отъ околнитѣ села кметътъ, заедно съ двѣ избрани лица, да тури граници и между меритѣ на двѣтѣ села. Освѣнъ това, да не бѣде задължително цѣлата мера, която ще се раздава на общинаря, да се сѣе съ фуражни растения, защото иначе, не изпълни ли той членъ отъ закона, той, който е взелъ мерата, ще му я отнеме, а това не е умно.

Съ тия бѣлѣжки азъ свръшвамъ и казвамъ, че законопроектътъ на първо време тъй, както е, може и да не даде онова, което ние чакаме. Вървамъ, че г. министърътъ нѣма да има нищо противъ въ комисията да се направятъ онѣзи поправки, като се взематъ въ съображение и внимание направенитъ бѣлѣжки отъ г. г. говорившитъ, както и онѣзи, които азъ направихъ.

Прѣседателътъ: Има думата г. Душковъ.

В. Душковъ: Г. г. народни прѣдставители! Сложило се е убѣждение почти въ повечето хора, че досега болшинството въ нашето Народно събрание е било пълнено съ адвокати. Азъ не искамъ да правя обида на г. г. адвокатитъ, но вървамъ, че всѣки отъ насъ е слушалъ това нѣщо, че почти въ всичкитъ народни събрания болшинството се състояло отъ адвокати и почти всѣкога сж се създавали закони, които сж били въ интереса и въ подпомагане на адвокатитъ, за „да живѣятъ по-добрѣ“ и да си изкарватъ по-добрѣ хлѣба. Това нѣщо слушахте завчера да ви се каже и отъ г. Александра Христовъ. И той ви каза, че и съ този законъ ще иматъ работа адвокатитъ. Въ този законопроектъ, който е внесепъ сега за разглеждане, гледамъ, че май сжщата цѣль се прѣдвижда и съ това ще създадемъ още повече дѣла въ сждилищата, и нѣма да бждатъ никог изпразнени отъ подобни дѣла, както това стана съ закона за опрѣдѣление на горитъ и меритъ, съ който законъ се наводниха сждилищата съ дѣла и натовариха общинитъ съ голѣми разноси. Примѣри има 300. Ще ви посоча само гр. Златица, дѣто имашъ честта да отида по ревизия и видѣхъ, че тази община е дала отъ 6 до 8 хиляди лева само за защита на горски дѣла. И какво е направѣла? Нищо. Дѣлата сега-засега сж въ апелативния сждъ и ще има да плащатъ още, и докѣдѣ ще имъ отиде краятъ, не се знае; може би ще има да плащатъ още толкова разноси, или двойно повече, но това още не зная.

Тукъ, съ тоя законопроектъ, се прѣдвижда комисия, която да опрѣдѣли границитъ на меритъ, състояща се отъ околийския началникъ, отъ кмета или неговия помощникъ — агронома не виждамъ.

Т. Икономовъ: Има агрономъ.

В. Душковъ: Да, „държавенъ агрономъ“. По-неже имаме желание да бждемъ економисти, то за да не обрѣменяваме общинитъ съ излишни разноси, азъ смѣтамъ да направя една бѣлѣжка, за която моля г. министра, и комисията, когато ще се занимаватъ по този въпросъ, нека иматъ прѣдъ видъ и тази моя бѣлѣжка. Въ комисиятъ, които ще опрѣдѣлятъ границитъ, да не влизатъ нито агрономътъ, нито околийскиятъ началникъ, а да се състоятъ отъ кмета, заедно съ цѣлия свѣтъ, и да си избератъ още 5—10 души хора стари, честни и въ нищо неопитнени, а не както

прѣдложи г. Хаджиевъ двама-трима, които да влизатъ въ комисиятъ, и да се възложи на тѣхъ опрѣдѣлването на границитъ. Единъ такъвъ примѣръ имаше въ нашето село. То не бѣше отдавна — прѣди 1-2 години. Кметовѣтъ по-рано, при всичко че имаха желание да отърватъ разораната и заграбена мера единъ пжтъ за всѣкога, правиха разни опити: заведоха дѣла прѣдъ сждилищата, едни отъ които спечелиха, а други изгубиха — осждиха ги заграбителитъ на меритъ. Има разни причини за изгубването на тѣзи дѣла. Ако кметътъ, както мнозина г. г. народни прѣдставители изтъкнаха, е приятелъ съ този, който ще заведе дѣло, той, кметътъ, ще направи всевъзможнитъ отстъпки, за да не може да се защити интересътъ на общината и частното лице осжжда общината въ лицето на кмета. Най-сетнѣ привежда дѣлото въ изпълнение и завладява заграбения имотъ. Други пъкъ заграбители на мерата правятъ противното: служатъ си съ разни подкупи на кмета и общинскитъ свѣтници, отъ трета страна пъкъ, ако е партизанинъ на кмета — пакъ сжщата цѣль се прѣслѣдва. Има случаи, дѣто кметътъ е осжждалъ частното лице, заграбителътъ на мерата, а той пакъ не я отстъпва. Защо? Защото той нѣма тази власт да вземе лицето и да го извади отъ заграбената мера, а трѣбва сждебенъ приставъ, а то е свързано съ разноси. Въ нашето село Костибродъ имаше заграбени отъ нѣкои селяни по нѣколко декара отъ сѣлската мера; правихме разни опити, за да я вземемъ отъ тѣхъ, но не сполучихме; най-сетнѣ събрахме всичкитъ селяни, направи се едно допитване, по какъвъ начинъ да отървемъ единъ пжтъ за всѣкога мерата, и, слѣдъ свѣщанието, дойдохме до заключение и избрахме, както ви казахъ, 10 души селяни за комисия, които, заедно съ общинския свѣтъ, да опрѣдѣлятъ границитъ на разораната мера. Тази мѣрка може да се вижда на мнозина смѣнна и проста, но тя биде приложена. Подведохме избраницитъ подъ клетва и имъ казахме прѣдъ цѣлото село: „Вие се заклехте, че ще работитъ по свѣсть и ще имате за цѣль прѣди всичко да опрѣдѣлите истинскитъ точни граници между частнитъ имоти и общинската мера.“ Като дадохме това право на избраната комисия, сетнѣ казахме на населението: всѣки да отиде при заграбената мера въ деня, когато ще му опрѣдѣлятъ границата, да присѣтствува тамъ, и да види, правилно ли е опрѣдѣлена границата или не, и ако не е правилно, да направи своитъ възражения, а слѣдъ това, щомъ остане той доволенъ прѣдъ тази комисия, нѣма право на никакви протести, нито има право да завежда дѣла и да казва, че „азъ съмъ ималъ давностно владѣние.“ Слѣдъ като се избра тази комисия, заедно съ общинския кметъ отидоха, опрѣдѣлиха границитъ между частнитъ имоти и мерата, направиха подробенъ описъ, туриха бѣлѣзи, издигнаха голѣми гюбели, докѣдѣ трѣбва да бждатъ границитъ, и увѣрявамъ ви, че нито единъ заграбителъ нѣма да

протестира. Така правителствата въведоха въ няколко села; струва ми се, че и въ с. Филиповци и въ някои други села сѣ правили сѣщата постѣшка. По този начинъ не отиватъ въ сѣдилищата да правятъ голѣми и прѣголѣми разходи, както общинитѣ, така сѣщо и частнитѣ хора, нито има да се биятъ хората, нито има да се каратъ. Защото, споредъ закона за горитѣ, при опрѣдѣляне на границитѣ, вие знаете и виждате, че има постоянно стрѣлби, има убийства, вѣнъ отъ прѣголѣмитѣ разходи, които послѣдватъ общинитѣ. Ето завчера между с. с. Бухово и Бутунецъ, Софийско, е станало сбиване и прѣстрѣлка за опрѣдѣленieto границата на селската имѣ мера. Даже е станалъ единъ инцидентъ и не знамъ, да-ли г. г. народнитѣ прѣдставители сѣ чели за това нѣщо въ вѣстниците — буховци отъ злоба и отъ прѣслѣждане къмъ бутунчени остригали косата на бутунешкии кметъ и му обрѣснали брадата.

Т. Теодоровъ: На пона!

В. Душковъ: Селнитѣ отъ с. Бухово сѣ направи това на свещеника, не на кмета, като сѣ му остригали косата и му обрѣснали брадата. — Та азъ смѣтамъ, ако тази комисиия бѣде възприета, задълженията, които виждамъ въ чл. 10, споредъ мене, сѣ малки. Трѣбва да прѣдвидимъ едно по-голѣмо и по-строга наказание, както за кмета и за общинскитѣ свѣтници, така сѣщо и за членовѣтѣ, които влизатъ въ комисиията избранитѣ селяни; а сѣщеврѣменно да се прѣдвиди едно по-голѣмо наказание за тѣзи грабители на мерата, които искатъ да разораватъ и да присвояватъ. Тукъ наистина има въ послѣдния чл. 27 едно наказание отъ 50 до 500 л. глоба на длѣжностни лица, когато правятъ нарушения на закона, или не искатъ да го изпълнятъ, но, споредъ мене, не е достатъчно това наказание, защото, ако единъ грабитель на мерата вземе да разоре, както е имало случаи, 50—100 декара, имало е и повече, какво ще бѣде да го глобимъ съ 50 л.? Той нарочно ще го направи. Какво ще стане? Ще го глобятъ съ 50 л., когато той ще вземе 100 декара и когато сега земята не струва по 5 л. единия декаръ, както бѣше едно врѣме, а е станала много по-скѣпа. Така щото, възможно е този приятель, на когото се отстъпи земя, да даде не 50 л., а 500 л. глоба. Та мене ми се струва на прѣвъ погледъ да опрѣдѣлимъ това наказание, за да може да има страхъ отъ този законъ; да се даде право на министра на вътрѣшнитѣ работи, щомъ се донесе и се установи за такива нарушения да уволнява кметовѣтѣ и общинскитѣ свѣтници, които направятъ такова нарушение. Освѣнъ това, кметътъ и общинскитѣ свѣтници да се дадатъ подъ сѣдъ и да се прѣдвиди наказание съ затворъ отъ 3 до 5 години.

Нѣкои прѣдставители: Е-е-е!

В. Душковъ: Да, да! На-ли ние искаме да направимъ да бѣде този законъ по-траенъ, да не го захвърляме въ архивитѣ, както това е станало съ много други закони? Но и грабителитѣ, които заграбватъ мерата, да бѣдатъ подложени на сѣщото наказание; освѣнъ, че ще се отнеме заграбената мера, но и тѣ да иматъ сѣщото наказание. Съ това азъ ви увѣрявамъ, че ще се стрѣснатъ малко — не малко, а много — и едва-ли ще има да се рѣши нѣкой кметъ да направи такова нарушение, а така сѣщо и нѣкой земледѣлецъ да вземе да заграбва мерата.

Ако има да се явятъ такива спорове относно, що ще дадемъ и на тѣхъ правото да отиватъ въ сѣдилище; споредъ мене, да има една арбитражна комисиия, и тя да се състои отъ околийския началникъ, агронома и мировия сѣдия, и то само тогавъ, ако има да се явятъ такива спорове. Сега, въ чл. 3 се прѣдвижда околийскитѣ началникъ да бѣде прѣдседателъ, така сѣщо и агрономътъ. Въ Софийската околия има 189 села; ако отиде да прѣдседателствува околийскитѣ началникъ, той ще трѣбва само изъ околията да се движи. Или пъкъ, както казаха мнозина, да отиде мировиятѣ сѣдия — сѣщото ще стане и съ мировия сѣдия; или пъкъ агрономътъ — сѣщото ще стане и съ него. Та казвамъ, втората комисиия, арбитражната, която да има право да провѣри спорния въпросъ, да се състои отъ тѣзи 3 лица: отъ мировия сѣдия, отъ околийския началникъ и отъ агронома; да се вика сѣщо кметътъ, помощникътъ му и единъ-двама селяни, които да бѣдатъ разпитани отъ тѣхъ и да установятъ самата истина по оплакването.

Вчера тукъ г. Теодоровъ изказа въ неговата сирѣчь мнѣние, заграбената досега мера да остане на тѣзи, които сѣ я заграбили. Напр., който е заграбилъ прѣди 10—15 години, да го оставимъ свободенъ, защото той е съумѣлъ наврѣме да заграби. Азъ съмъ на противното мнѣние, г-да. Цѣльта на този законопроектъ, ми се струва, е именно да може заграбеното да вземемъ, а за това, което е запазено досега, съ този законопроектъ ще направимъ да не може да се вземе нито една бразда. Та азъ съмъ тѣкмо на противното мнѣние, че трѣбва, като създаваме този законъ, да прѣдвидимъ по-строга наказания, да отгървемъ заграбеното, защото, иначе, нѣма пужда отъ подобенъ законъ, ако не вземемъ да повърнемъ туй, което е заграбено. Азъ смѣтамъ даже да опрѣдѣлимъ и годината, отъ коя година, защото имаме много случаи. Споредъ мене, най-малко трѣбва да повърнатъ заграбенитѣ мѣста поне отъ освобождението на България.

Министъръ А. Ляпчевъ: Много е.

В. Душковъ: Не е много, г. министре. Ето защо: щомъ създадемъ този законъ, щомъ комисиитѣ се съставятъ, увѣрявамъ Ви, самитѣ селяни ще взематъ да опрѣдѣлятъ точно границитѣ, за-

това, защото въ всичките села не всички хора сж заграбвали мери, а сж заграбвали само тѣзи, на които казаха, че нивитѣ били женски, понеже били до мерата; тѣхнитѣ ниви родили не едно, а по 5. Понеже на друго мѣсто не сж заграбвали, самитѣ селяни ще настояватъ да се опрѣдѣлятъ точно границитѣ. Азъ ви увѣрявамъ, че въ което село и да отидете, ще чуете точно: „Границата е до тамъ.“ И ще назначатъ хора поредъчни, които ще укажатъ точно границитѣ. Ако вземемъ сега да направимъ отъ 5 до 10 години, тогавъ нѣма защо да се създава този законъ, защото заграбенитѣ мери нѣма да повърнемъ на общинитѣ. Единъ примѣръ, който ви приведохъ за нашето село. По този начинъ имаше хора, които бѣха заграбили по 50 до 100 декара; тѣ не се разсърдиха, а казаха: „Ние сме доволни, че досега можахме да ги експлоатираме 30 години и станехме богати; заповѣдайте, вземете ги.“ Това ще чуете отъ всички, които сж взели мери отъ повече години, а не отъ 5—10 години, защото тѣ сж ги използвали и сж се обогатили отъ общинскитѣ мери. Ако той искаше да се обогатява, нека вземе да си купи, както всѣки другъ купува за пари.

Още едно възражение на г. Т. Теодоровъ. Менѣ ми се струва, че чл. 15 е ясенъ. (Чете) „Всѣки, който е глава на домакинство и се занимава съ земеделско стопанство върху собствена или чужда земя въ района на селото или на земеделски градъ, е стопанинъ и се ползува съ право на равенъ дѣлъ, а така сжщо съ правото на гласъ въ избиранieto. Синоветѣ, които не сж отдѣлени отъ родителитѣ си, но сж отбили военната си повинностъ, се ползватъ съ равенъ дѣлъ.“ Но защо г. Теодоровъ изказа мнѣние, че би трѣбвало да ги дѣлимъ на къщи. Споредъ мене, не трѣбва да се съгласимъ да се дѣли мерата на къщи, защото виждаме, че единъ баща съ 5 или 6 сина, той ще има нужда отъ повече земя за обработване, а пъкъ, споредъ г. Теодорова, и онзи, който нѣма нито единъ синъ, и той да се ползува наравно съ другия, който има 5—6 сина. Тогавъ еднакво ще се ползува и онзи, който нѣма синове, макаръ че не праща войници, пито прави нѣкакви разноси, както онзи, който има синове, за които трѣбва да прави голѣми разноси и ги поддържа въ училище; освѣнъ голѣмитѣ училищни разноси, тѣ ще отидатъ да служатъ въ войската по 2 години; 5 души по 2 години, значи 10 години той не може да се ползува отъ тѣхната работа, а ще плаща излишни разноси, безъ да му принасятъ нѣкаквъ доходъ. Та затова много право е прѣдвидено тукъ да се дава равенъ дѣлъ отъ тая мера на синоветѣ; даже азъ бихъ прѣдложилъ не само като сж отслужили военната си тежба, защото знаемъ, че има мнозина станали на 20 години и отиватъ 5—6 години наредъ да ги прѣглеждатъ, но сѣ ги намиратъ негодни и най-сетнѣ ги освобождаватъ; споредъ мене, има ли нѣкой 5—6 души синове, макаръ нѣкой отъ синоветѣ и да не е отбилъ военната си тежба,

да има право да се ползува и той съ равна частъ отъ раздѣлената мера, даже да се ползватъ отъ 18-годишна възраст.

Отъ земеделската група: А-а-а!

В. Душковъ: Какъ а? Той е станалъ вече земеделецъ и иска работа.

В. Георгиевъ: Още не се е задомилъ.

В. Душковъ: Той ще се задоми.

В. Георгиевъ: Да, но 19 години като направи, тогавъ.

В. Душковъ: При това разпрѣделение, казвамъ, въ стария законъ намѣрявамъ, че се прѣдвижда да се дава на селскитѣ учители равна частъ отъ тази мера, а така сжщо да се дава и на вдовицитѣ, когато въ новия законопроектъ такова нѣщо нѣма. И мене ми се струва, че е на мѣстото си да се прѣдвиди и на селския учителъ да се даде една такава частъ, защото той, като по-интелигентенъ, ще направи нѣщо по-модерно, за да видятъ селянитѣ отъ него примѣръ.

Отъ земеделската група: Нѣма нужда.

В. Душковъ: Има голѣма нужда да се даде на учителя; това би било много намѣсто, защото той ще направи нѣщо по-образцово, за да може да се ползува отъ неговото образцово обработване и селското население.

В. Георгиевъ: Той да си гледа училището; иначе, ще го напусне.

В. Душковъ: Нѣма да го напусне; той има домашни работници. Защо възставате противъ учителитѣ? Сега, ще ме извините — ще ви направя единъ упрекъ — хемъ поддържате селскитѣ учители, хемъ отъ друга страна се явявате противници на интелигентността. Значи, страхъ ви е отъ просѣтата. Защо не давате на учители мерата? Учителитѣ и свещеницитѣ сж ръководители въ селото. Ако ние сме останали много надирѣ въ учебно отношение, както вчера забѣлѣжи г. Беровъ, трѣбваше най-напрѣдъ да приготвимъ земеделцитѣ, че тогавъ да приготвимъ този законъ. Но г. министърътъ на търговията и земеделството каза: „азъ наскоро ще внеса законопроектъ.“ И азъ вървахъ, че ще го внесе, защото има това желание, но, споредъ мене, прѣдварително трѣбваше да приготвимъ земеделцитѣ, че тогавъ да вземемъ да приготвимъ законъ за меритѣ. Като приготвяме този законъ, сега заставляваме земеделцитѣ изъ единъ пътъ да прѣминатъ къмъ модерното обработване на земята, къмъ фуражнитѣ храни. Азъ ще ви кажа, г-да, че е прибрзано това, и да не го правимъ ние задължително, защото, въ което село и да отидете, едва ли ще намѣрите на 100-тѣ 5,

даже много е, не допускамъ и 5, дѣто да намѣрите селянинъ съ по-малко отъ 5 до 10, до 20 декара земя; всѣки има най-малко 15—20 декара. Ако вземемъ сега да ги разпрѣдѣлимъ съразмѣрно, както прѣдвижда законопроектътъ, ние ще трѣбва да ги заставимъ да изоставятъ своитѣ стари земи и да пригърнатъ новото обработване, по това, споредъ мене, е непостижимо, защото изисква голѣми разходи. Ето защо: и така ние сега имаме много земи и понеже не умѣемъ да я обработваме, тя стои така, необработена и не можемъ да я използваме; а за да можемъ да я използваме, главно би трѣбвало да постигнемъ нашия селянинъ къмъ модерното обработване, но за такова обработване трѣбва знание. Всѣки има това желание, но досега малко се е работило за това — трѣбва да си го признаемъ. Ако задачата на агрономитѣ е да поощряватъ нашето население да прибѣгва къмъ модерното обработване, споредъ мене, би било по-добрѣ да има повечко агрономи, защото ние така и така правимъ разходи, но за да можемъ да подготвимъ това наше население, споредъ мене, е нужно да има и повечко районни агрономи. Сега както сѣ поставени агрономитѣ, тѣ сѣ недостатъчни и, да ви кажа, споредъ моето схващане на работата — да не ви кажа голѣма дума — не може да се постигне цѣльта, която се прѣслѣдва. Ето защо: окодитѣ имъ сѣ голѣми, тѣ нѣматъ възможностъ да отидатъ по всички села и, споредъ мене, би трѣбвало да се разпрѣдѣлятъ на по-малки райони и всѣки агрономъ, заедно съ своя помощникъ, да отиде въ всѣко село и да покаже на населението нагледно какъ трѣбва да работи.

Упрекватъ се нашитѣ селяни, че сѣ мързеливи, че сѣ пияници, че споятъ постоянно въ кръчмитѣ. Азъ съмъ тѣкмо на противното мнѣние. Защо? Защото нѣматъ знания и не знаятъ какво да работятъ. Азъ ви увѣрявамъ, че нашето население е работно като пчела, но нѣма знания. Ако малко поне би изучило кошничарството, дърводѣлството, желѣзарството и пр., то нѣмаше да стои по цѣли нощи въ кръчмитѣ и да се занимава съ пиянство или картоиграене; но нѣма знания, изоставили сме го така. Наистина, отъ нѣколко години и сега г. министърътъ на търговията и земледѣлието има голѣмо желание да се даде единъ много по-голѣмъ тласъкъ на населението въ това отношение и вѣрвамъ, че ще може да се постигне гонимата цѣль, но трѣбвало е това да се подеме много отъ порано. Та затова не може да се прави упрекъ, че нашитѣ хора сѣ мързеливи и немърливи къмъ работата, че продаватъ имотитѣ си за пиене и за губене напразно врѣмето си. Не. Ако се създаватъ сега курсове, нека тѣ бждатъ по-чести; отъ разработенитѣ мери да направимъ образцови разсадници. Споредъ мене, най-практично е, ако вземемъ рѣшение да възложимъ това на постояннитѣ комисии, които разполагатъ съ доста голѣми сръдства: тѣ сѣ единственитѣ учрѣждения, които могатъ да направятъ по-чести образцови разсадници, въ които

да отиватъ хората отъ околнитѣ села, да видятъ какъ се работи модерното земледѣлие. Не е достатъчно да се работи отъ нашитѣ агрономи отъ червената маса и да изпращатъ дълги и широки рапорти и доклади на г. министра; така не се постига цѣльта. Отъ опитъ знамъ, че така не върви нито млѣкарството, нито земледѣлието и пр. Трѣбва да се отиде въ сръдната на населението. Та ако ние имаме, казвамъ, такива по-чести образцови разсадници и се държатъ курсове, но курсове на които не-само да се говорятъ думи, ами нагледно, съ дѣла да се покаже всичко, азъ съмъ първиятъ, който ще застави брата си, даже жена си, която е работна жена, селянка, или сестра си, или момчето си — това не е срамъ, не е грѣхъ — да отидатъ да работятъ единъ или два мѣсеца даромъ въ тѣзи курсове, защото тѣзи работници ще се използватъ послѣ, когато се върнатъ на своята нива. Ако направимъ това, г. г. народни прѣдставители, азъ ви увѣрявамъ, че ние ще бждемъ първото Народно събрание, на което и послѣдниятъ нашъ земледѣлецъ ще ржкоплѣска за тази наша добра идея. Ще ни се каже: че трѣбватъ сръдства. Да, трѣбватъ сръдства, но азъ казахъ, че ако държавата не може да се притече веднага на помощъ, единственитѣ учрѣждения сѣ постояннитѣ комисии. Нека тия постоянни комисии иматъ присърце това, да отдѣлятъ всѣка година по 10—20 хиляди лева, и нека направятъ по-чести такива образцови земледѣлски разсадници и се държатъ курсове. Тази година за пръвъ пътъ се въвежда такъвъ въ нашата околия, въ Сливница. Азъ съмъ проповѣдвалъ тази идея отъ редъ години и ако бѣше възприета досега ние можехме да имаме на нѣколко мѣста такива образцови разсадници изъ окръга. Втората година да направи Трънска околия, третата въ Пирдопъ, четвъртата въ Самоковъ и т. н. Ако въ разстояние на тѣзи години се е правѣлъ само по единъ разсадникъ, досега щѣхме да имаме най-малко 30, но, за жалостъ, едва имаме единъ или два.

Та, казвамъ, да не заставяваме, споредъ мене, сега населението непрѣмѣнно меритѣ, които ще разработва, да ги разработва съ фуражни храни; защото ще напусне готовата обработена земя и ще се прилѣпи къмъ новата. А отъ това какво ще послѣдва? Отъ лакомщината ще ни послѣдва поговорката, за онзи, който, като държалъ буцата сирене въ ржката и минавалъ прѣзъ една греда, която била поставена надъ водата и видѣлъ, че въ водата се вижда сиренето по-голѣмо, отпусналъ буцата и изгубилъ и по-малкото сирене. Да не правимъ и ние така, защото ако вземемъ да заставимъ населението да работи меритѣ съ фуражни растения, то ще изостави своитѣ ниви. Менѣ ми се струва, че по-рано трѣбваше да подготвимъ хората къмъ по-доброто обработване, че тогава да прѣминатъ къмъ меритѣ и пр. Засега азъ поддържамъ прѣдложението на г. Бєрова, въ тази смисълъ: нека даваме меритѣ не даромъ, но подъ наемъ, макаръ съ малкъ наемъ, но съ това ще можемъ

да принесемъ по-голямъ полза, защото въ нашия селянинъ, пъкъ и въ всѣки българинъ има малко напредничавостъ; той обича, като види, че комшията има нѣщо, да го направи и той. Разработването на меритъ да не става изведнажъ на цѣлата мера, а за първи пътъ да се разработва по една четвъртъ или половина най-много. Защото ако съ този законопроектъ задължимъ населението да разработи всичкитъ мери, ще чуете много упреци и викания отъ селата.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Душковъ! Законопроектътъ съвсѣмъ нѣма прѣдъ видъ да се разработватъ всички мери; той дава право на селото то да си рѣшава. Тѣй че, нѣма селото да си разработи цѣлата мера, и особено когато законътъ опрѣдѣля за какво трѣбва да се обработва. Но азъ ще имамъ случай да се изкажа.

В. Душковъ: Разбирамъ го това, г. министре.

Министъръ А. Ляпчевъ: Можете само по едно да говорите: да-ли, прѣдоставено това право на селото да бѣде господаръ по отношение на мерата. нѣма нужда да се стѣсни. По това можете да говорите.

В. Душковъ: Послѣ, всичкитъ земи не могатъ да дадатъ еднакви фуражни растения — азъ отъ опитъ го знамъ, за мене си говоря — защото на всѣко мѣсто не може да става крѣмно цвѣкло, нито пъкъ люцерна.

Министъръ А. Ляпчевъ: Разбира се.

В. Душковъ: Споредъ мене, меритъ да не се даватъ безъ наемъ, а да се даватъ съ наемъ, отъ които наеми да се образуватъ общински фондове за издържане общината, за направа нови училища и за други благотворителни цѣли. Даже, може да се образува фондъ за пенциониране на стари и неджгави земледѣлци, защото тукъ се прѣслѣдва цѣльта да се помогне на бѣдното население . . .

Министъръ А. Ляпчевъ: Не за да се помогне на бѣдното население. Задѣто не се взема наемъ, азъ щѣхъ да говоря; но понеже повдигате въпросъ, че цѣльта е да се помогне на бѣдното население, казвамъ Ви, че не е само това съображението; този законъ прѣслѣдва цѣльта да се запазятъ меритъ за прѣдначачението имъ поне за извѣстно врѣме и затуй има на едно-двѣ мѣста казано „врѣменно.“ Кое е това извѣстно врѣме? Цѣлиятъ този законопроектъ е свързанъ съ законопроекта за кадастра, и когато последниятъ нареди тѣзи въпроси окончателно, когато ще се опрѣдѣлятъ културитъ и пр. и пр., тогазъ този резервъ отъ земя, който прѣдставляватъ меритъ, ще може да послужи за много сериозни работи. Разбирате ли ме? Тамъ е основната цѣль и затова се казва: нека дотогава ползуването отъ меритъ бѣде ограничено, за да

бѣдатъ тѣ запазени, а оттамъ нататѣкъ — то ще дойде слѣдъ 5, 10 или 12 години отъ днесъ — ако този законъ за кадастра почне да функционира, защото кадастралната работа не се върши изведнажъ, тогазъ полека-лека нашитъ земи ще се опрѣдѣлятъ и тогазъ селото вече ще има много по-свободна рѣка, какво да прави съ свойтъ мери.

В. Душковъ: Като е така, послѣ гледамъ, че не се опрѣдѣля точно за колко години ще могатъ да ги обработватъ. Защото за да се направи една люцернова ливада, за да се направи едно лозе, недостатъчни сѣ, както е казано тукъ, въ чл. 20, 15 години.

Министъръ А. Ляпчевъ: Не, то е за съвсѣмъ друго. Г. Душковъ! Когато се говори за люцерна, тамъ се прѣдполага, че опрѣдѣленото мѣсто за да се сѣе изкуствена ливада отъ каквото да е тя, ще върви като изкуствена ливада само отъ тази култура, която се сѣе на нея и, споредъ мѣстността на селото, ще има нужда и отъ толкова години и отъ тая култура; културата ще важи за всичкитъ, които участвуватъ въ това общо използване съ свойтъ дѣлове само за този извѣстенъ периодъ, който не е възможно отъ днесъ да се опрѣдѣли отъ никого за цѣлата страна, а ще се опрѣдѣли поотдѣлно. Разбирате ли дѣ е мисълта?

В. Душковъ: Разбирамъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: А това, което се казва въ чл. 20 за петнадесетъ години, то е съвсѣмъ друго; то се касае, когато се даватъ земи подъ наемъ отъ градоветъ.

В. Душковъ: Така, г. министре, но когато азъ ще се ангажирамъ да взема 50—60 декара, когато ще вложжа извѣстенъ трудъ въ тѣхъ . . .

Министъръ А. Ляпчевъ: Пардонъ, нѣма да сѣете нито 50, нито 60 декара: не могатъ да ви дадатъ повече отъ 4-6-8 декара. И нѣщо повече дори: ще ви дадатъ и срѣдствата, за да посѣете тѣзи ливади. Тѣй че, азъ бихъ Ви молилъ, понеже това сѣ подробности, които ще разберете само тогазъ, когато разглеждаме законопроекта членъ по членъ, оставете тѣзи нѣща, които ни отнематъ толкова много врѣме и при все това оставатъ необяснени.

В. Душковъ: Добрѣ, азъ видѣхъ, че това липсва, та затова искахъ сега да се изкажа. Но нека остане за второто четене.

И така, азъ ще свърша моето заключение: ако намирате за добрѣ — обръщамъ се къмъ Васъ, г. министре, така сѣщо и къмъ комисията — да се иматъ прѣдъ видъ моитъ бѣлѣжки, особено по чл. чл. 3, 8, 9 и 10, и ако сѣ приемливи, то моля и г. г. народнитъ прѣдставители, когато ще гледаме законопроекта членъ по членъ, да се прие-

матъ и отъ тѣхъ. Ми се струва, че тогава цѣлѣта, която се гони съ този законопроектъ, ще я постигнемъ. Сжщо, нека се има прѣдъ видъ, повтарямъ, че законътъ не трѣбва да се ограничи само съ засега неразработенитѣ земи, но нека се просне малко и за по-раншнитѣ мери, и азъ казахъ, даже за тия още отъ освобождението; не трѣбва да оставяме и тѣзи мери, защото наведохъ примѣри, доста убѣдителни и дѣйствителни — за мене поне, защото отъ опитъ зная това — че нѣкои сж ги заграбили и сж се ползували 30 години отъ тѣхъ, но да не могатъ да се ползуватъ поне и въ бѣдѣ.

А. Краевъ: Грабителитѣ сж сѣ тузове и дребейове.

В. Душковъ: Да, азъ казахъ това. — А така сжщо и за разпрѣдѣлението на дѣловетѣ ще кажа пакъ: да не се даватъ отъ къща на къща, а да се разпрѣдѣлятъ на всички, които иматъ синове отъ 18-годишна възраст, безъ да се гледа да-ли сж служили войници или не, защото всѣки, който е български подданикъ, той е войчикъ: ако не отиде да служи въ редовитѣ на войската, той ще служи съ данѣци. Съ това азъ свършвамъ.

(Прѣседателското мѣсто се заема отъ подпрѣседателя г. Н. Гимиджийски)

Прѣседателствуващъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Д-ръ Даневъ.

Д-ръ С. Даневъ: Г. г. народни прѣдставители! При всичко че се говори много по настоящия законопроектъ, азъ мисля, че сѣ има мѣсто за нѣколко думи, а такива ще си позволи да кажа азъ.

Главната цѣль на законопроекта, както се тукъ обясни, е на първо мѣсто да се осигурятъ меритѣ отъ разхищението, а на второ мѣсто да се пристѣпи къмъ тѣхното, макаръ и частично, използване. Азъ веднага бѣлѣжа, че не ми се вижда втората цѣль да може да бѣде постигната, при всичкото добро желание на г. министра. На всѣки начинъ, единъ опитъ може да се направи, а таквъ опитъ, струва ми се, не ще коштува нищо. Въ тоя редъ на мисли, надѣя се, г. министърътъ да има прѣдъ видъ изказаното отъ г. Димитра Христовъ, щото, при пристѣпването къмъ обработване на извѣстна частъ отъ меритѣ, да може да става замѣнение съ ниви. По този начинъ ще се оползотворятъ може би по-рационално меритѣ и сжщевременно ще се постигне и друга една цѣль, тамъ, дѣто, разбира се, топографическитѣ условия това позволяватъ, а именно закрепляването на меритѣ, респективно комасирането, макаръ и въ малкъ масщабъ, на частнитѣ имущества. Важното, което азъ искамъ да изтъкна тукъ, то е мисълта въ законопроекта: да не се отстъпватъ меритѣ въ пълна собственостъ на селянитѣ, а да става тѣхното използване чрѣзъ наемане. Азъ мисля, че тази идея е справедлива и на нея трѣбва да

държимъ. Каквото и да се рече, колкото и да се мисли, че земята, давана подъ наемъ, не може толкова рационално да се използва, азъ ще кажа, че тукъ не се гони въ сжщностъ цѣлѣта, да могатъ най-рационално да се използватъ меритѣ — ако е въпросъ за използване, то е чисто и просто единъ опитъ, който се прави тукъ — важно е да могатъ да се запазятъ меритѣ, като единъ поземеленъ фондъ за всѣкаква евентуалностъ. Когато ще настѣпи моментътъ за комасирането на частнитѣ имущества, когато евентуално ще се констатира наличността на поземеленъ пролетариятъ, държавата именно въ таквъ моментъ ще има възможностъ да черпи отъ този фондъ, за да изпълни мисията си не само отъ голѣмо економическо значение, но така сжщо и отъ голѣмо социално значение. Прочее, азъ съмъ напълно съгласенъ, че отстъпването на меритѣ не трѣбва да става въ пълна собственостъ, а единствено подъ наемъ въ една или друга форма. Азъ даже бихъ отишълъ по-нататъкъ и мисля, че ако е нужно за държавата да може да образува единъ по-голѣмичѣвъ поземеленъ фондъ, може да се обърне по-голѣмо внимание и на онѣзи държавни имоти, които държавата има и които, трѣбва да кажа, по единъ много нерационаленъ начинъ, отъ врѣме на врѣме, раздава чрѣзъ Народното събрание. Не само това, но държавата би могла да използва случая при продажби на имоти на български граждани, които напуштатъ завсѣгда България — прави алюзия на изселването на мюсюлманското население — доколкото това зависи отъ причини, които нѣматъ нищо общо съ добрата воля на българското правителство да ги задържи тукъ. Ако, казвамъ азъ, се намѣрятъ български граждани, които да напуснатъ България, може българската държава да помисли по нѣкаквъ способъ да тури рѣзка на тѣзи имоти, та по този начинъ да има на разположение по-голѣмъ поземеленъ фондъ, отъ който тя ще има нужда съ врѣме. Нашето земледѣлие се каза, че е земледѣлие екстензивно. Доста дълго врѣме ще трае тоя редъ на експлоатация земитѣ у насъ, а между тѣмъ естествено ще се породи и липса отъ земя. За да не изпадне въ положението да завѣдимъ поземеленъ пролетариятъ, добръ е държавата още отсега да мисли за таквъ поземеленъ фондъ. Когато го употреби въ смисълъ да може да се противопостави на поземелния пролетариятъ, вече интелектуалниятъ уровень на българското население ще бѣде повдигнатъ, модерни земледѣлски познания ще бѣдатъ прѣснати по България, българското население ще, може вече да пристѣпи къмъ модерното земледѣлие, да мине отъ екстензивното къмъ интензивното земледѣлие, а, може би, самъ-тамъ да се зароди и фабрична индустрия, която сжщо така да погълне една частъ отъ празнитѣ рѣцѣ. По този начинъ, азъ мисля, че ще имаме всички условия да може България въ економическо отношение да се развива правилно и да се избѣгнатъ онѣзи социални край-

ности, които сж главната причина за опъзи сътресения, на които сме зрители въ нѣкои части на Европа.

Минавамъ на сжществената цѣль на законопроекта — опазването меритѣ отъ разхищение. Менѣ ми се чини, че при всичката, може би, самѣ-тамъ неяснотъ на законопроекта, цѣльта, която се гони, бие въ очи, и тази цѣль ми се чини, че се постига съ резерва на дребни самѣ-тамъ разпореждания, за които може да се говори въ комисията или при второто четене. Каква цѣль прѣслѣдва, прочее, законопроектътъ? Да осигури меритѣ отъ разхищение. Щомъ тази цѣль се подчертава, разбира се, че тукъ не се касае въпросътъ за разграничение мерата на едно село отъ тая на друго село, защото, както и селянитѣ да си разграничаватъ меритѣ, рѣчь за разхищение не може да става; въ чиито рѣцѣ и да се намѣри мерата, въ рѣцѣтѣ на едно или друго село, тя си е пакъ мера. Значи, не е тази цѣльта на настоящия законопроектъ. Ако, обаче, нѣкой се интересува за разграничението на една селска мера отъ друга, тогава има законъ за горитѣ. Въ него има специални постановления, какъ се разграничаватъ държавнитѣ и общинскитѣ гори и какъ се разграничаватъ общинскитѣ мери. Този законъ отчасти е още неприложенъ: респективно по прилагането му има спорове. И въ проекта се казва: тамъ, дѣто има спорове кому принадлежи една мера, да-ли на едно село или на друго село, тамъ, естествено, този законъ врѣменно не може да се приложи. И, наистина, какви гранични знакове ще турите на такава мера, когато не знаете, да-ли е на едно село или на друго? Така се обяснява смисълътъ на чл. 2. Въобще трѣбва да се има прѣдъ видъ законътъ за горитѣ, за да се разбере онова, което се гони съ настоящия законопроектъ. Какво е това? Отговарямъ още веднажъ — да се осигурятъ меритѣ. Съ други думи казано, понеже въ меритѣ има двѣ части — една безспорна, друга, по която може да се спори — законопроектътъ гони двѣ цѣли: отъ една страна туй, което е сигурно — може би това да не е изказано ясно въ законопроекта, но менѣ ми се чини, че и г. министърътъ би се съгласилъ на него, — онуй, което е безспорно, което е на лице, да се опрѣдѣли. Недѣйте мисли, че не трѣбва да имаме грижа за да запазимъ безспорното: онуй, което е безспорно днесъ, утрѣ ще бѣде спорно, защото вие виждате отъ мотивитѣ на законопроекта, каква голѣма частъ отъ меритѣ е била разработена въ послѣднитѣ години. Не е достатъчно, прочее, да констатираме днесъ извѣстна частъ отъ меритѣ, като неразработена, а трѣбва да я осигуримъ съ поставяне на трайни гранични знакове. Онуй, което азъ бихъ прибавилъ, прочее, къмъ законопроекта по този въпросъ, то е туй: безспорното, по начало, нека се отбѣлжи по единъ траенъ начинъ, та каквато и да бѣде участъта на законопроекта относително досега разграбенитѣ части отъ меритѣ, поне онуй, което не е разграбено,

да може да бѣде осигурено. Това може да се постигне. Обаче, цѣльта на законопроекта не е само тази. Той има и друга цѣль, и тя е: да се възвѣрнатъ разграбенитѣ имоти на общинитѣ. Нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители забѣлѣзаха, че тази цѣль може да се постигне по другъ начинъ. Ние имаме законъ за земитѣ, който дава право на вѣлка община да подири обратно това, което е било заграбено, респективно разорано, отъ една мера. То е вѣрно. Но законопроектътъ ето въ кое отношение прави една крачка напредъ. Тамъ, кѣдѣто общинитѣ нѣкакъ си прѣзъ прѣсти сж гледали на своитѣ обязанности, кѣдѣто, съ други думи, сж тѣргѣли такова разграбване, трѣбва да се стрѣснатъ, да се сбѣнатъ и да си изпѣлнатъ дълга. Въ тази смисълъ законопроектътъ, безспорно, е възприелъ въ себе си една нова мѣрка. Каквито и да бѣдатъ резултатитѣ отъ тази нова мѣрка, ние би трѣбвало да си поставимъ въпроса ребромъ. Или ще кажемъ: което е разграбено, то е изгубено; или, ако това ние не можемъ да кажемъ — защото, най-сетнѣ, това е грабежъ — обязательно трѣбва да подиримъ срѣдства, какъ да се повѣрне онуй, което е досега разграбено. Азъ признавамъ, че то е въпросъ много трѣпливъ въ всѣко едно отношение; но, трѣпливъ, нетрѣпливъ, моето мнѣние е, че държавата трѣбва да се опита да възвѣрне на общинитѣ туй, което е било отнето досега отъ меритѣ.

Сега, важниятъ, сжществениятъ въпросъ е: какъ да стане това? Отъ страна на много г. г. народни прѣдставители се изказаха опасения, да не би да се повдигнатъ много процеси. Може би да се повдигнатъ процеси, даже азъ съмъ убѣденъ, че процеси ще има, защото ще се постави единъ принципъ въ настоящия законопроектъ, или въ закона за горитѣ, въ разрѣзъ съ фактическото положение на работитѣ, съ факта на завземането голѣма частъ отъ меритѣ отъ селянитѣ, а щомъ вие противопоставите закона съ фактическото положение на работитѣ, очевидно е, че ще се намѣрите очи съ очи въ единъ конфликтъ и конфликтъ много остъръ. Но питамъ ви азъ: можете ли да го избѣгнете и трѣбва ли да го избѣгнете? Азъ не мисля, г-да. Дори и тогава, когато ще бѣдемъ на мнѣние, че не ще можемъ да постигнемъ цѣльта си всецѣло, колкото и да се постигне тая цѣль, сѣ си чини труда да се направи единъ опитъ. Какъ, обаче, трѣбва да стане това? Законопроектътъ прѣдвижда една комисия, въ която влиза околийскиятъ началникъ, агрономътъ и кметътъ. Тази комисия, тѣй съставена, не ми е симпатична — трѣбва да ви кажа откровенно: околийскиятъ началникъ за менъ не е човѣкътъ, който ще вземе присърце тая работа; агрономътъ — да: касае се за въпроси отъ неговата специалностъ; кметътъ, при другъ съставъ на общинскитѣ управления у насъ, би билъ лицето, което би трѣбвало да фигурира въ такава една комисия, но при общинскитѣ състави, които ние имаме, твърдѣ ме е страхъ, че е кметътъ лицето, което ще бѣде на

висотата на положението си. Единъ прѣдставителъ отъ окръжнитѣ съвѣти, така, както сега сж съставени, или както ще бждатъ съставени по новия законопроектъ — кой знае? — може би, би билъ по на мѣстото си. Въ тоя редъ на мисли, азъ намирамъ, че и изказаното отъ г. Дупкова заслужава внимание, и то намира основание, защото жителитѣ отъ самата община, стари хора, ще прибавя и незаинтересувани въ заграбването, може би, ще бждатъ най-пригодни да влѣзатъ въ състава на такава една комисия. Азъ мисля, че тѣ биха могли да помогнатъ доста въ дадения случай. Впрочемъ, по тоя въпросъ, така или иначе, въ комисията или тукъ, при второто четене, ще се съгласимъ.

Но какво да стане по-нататкъ? Отъ нѣкои г. г. народни прѣдставители се изказа мисълта: „рѣшението отъ тая комисия да се счита като рѣшение окончателно за всичкитѣ спорове.“ Ние, юриститѣ, свикнали да гледаме на спороветѣ отъ друго гледище, може би мячно схващаме положението, което заематъ нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители по тоя въпросъ, макаръ че азъ съмъ пръвъ да призная, че нашето съсловие по много въпроси не отговаря на своето прѣдназначение. Обаче, не дѣйте мисли, г. г. народни прѣдставители, че съ едно опростотворяване на процедурата така лесно ще постигнемъ цѣльта си. Вие искате да избѣгнете процеситѣ, вие искате да избѣгнете разносцитѣ; това е понятно, но застанете прѣдъ рѣшения, по вашему, несправедливи, нека тѣзи рѣшения да ви заболѣтъ, да бждатъ като единъ остъръ ножъ, който се впила въ вашитѣ правни убѣждения, и азъ ще ви питамъ тогава, да-ли вие не ще дърите сами срѣдство да видоизмѣните туй, което не ще бжде справедливо. Когато разискваме тукъ академически, отъ далече, естествено, лесно е да се спреме на извѣстни вѣроуди въ нашата процедура или, ако искате, да клеймите участието на адвокатското съсловие и да вадимъ заключение, че било желателно да се усвои другъ поредѣкъ. Е добръ, и тогава, когато бѣхме ви дали отчасти право, защото бихме признали, че вашитѣ възражения иматъ зрѣнце истина въ себе си, и тогава трѣбва веднага да прибавя, че въпроситѣ не сж така прости, както вие ги мислите. Ако тѣ би били тѣй прости, тогава ние нѣма да имаме нужда въобще отъ никакви процедури. Въпроситѣ за земята сж капиталнитѣ въпроси въ България и, ако вие можете тѣхъ да рѣшите по такъвъ единъ сумаренъ начинъ, азъ бихъ ви молилъ да туримъ тогава кръстъ въобще на всички наши сѣдебно-процесуални закони, защото много по-лесно ще бжде да рѣшимъ другитѣ спорове. При всичко туй, вие не можемъ да се рѣшимъ на такава крайна мѣрка, нито ние, нито законодателнитѣ тѣла въ другитѣ държави, защото опитътъ е доказалъ, че каквото и да се говори, само когато единъ споръ мине прѣзъ двѣ инстанции, може релативно да се избѣгне грѣшката. Единъ примѣръ отъ нашето минало. Въ 1904 г. ние гласувахме тукъ закона за

горитѣ, който оставише на върховнитѣ горски комисии, като вѣрва инстанция, забѣлѣжете, правото окончателно да рѣшаватъ всички спорове. Като се видѣха върховнитѣ горски комисии нѣкакъ безъ контролъ, нагазиха, тѣй да се рече, прѣзъ просото и издаваха рѣшения, които не само се критикуваха, но които бѣха възмутили мнозина. И сѣпото Народно събрание, което прокара този законъ за горитѣ въ 1904 г., бѣше заставено, двѣ години по-късно, да го измѣни и да прѣдостави прѣгледането на всички издадени рѣшения отъ Върховния касационенъ сѣдъ, като една висша инстанция. Този примѣръ отъ близкото наше минало ще речете, още нищо не доказва, защото е имало хора заинтересувани. Ако има, обаче, помежду васъ жители на села, които сж водили подобни процеси, рѣшавани по единъ или по другъ начинъ, вѣрвамъ ще ми дадатъ право въ смисълъ, че тази опростена тогава процедура не е била онази, която най-добръ е прилѣгала въ подобни процеси. Каквото, прочее, и да правите, г. г. народни прѣдставители, ако си туримъ за цѣлъ да дѣримъ правдата, да осигуримъ начина за нейното откриване по-лесно и по-цѣлесобразно, страхъ ме е, че ще трѣбва да оставимъ на страна прѣдложенията, които ни се правятъ, състоящи се въ това, да избѣгнемъ всѣкакво отнасяне на тия спорове въ сѣдилищата и да се ограничимъ просто съ една административна комисия, или же съ двѣ комисии, както прѣдлагаше г. Дупковъ.

За да не се мисли, че ние тукъ говоримъ про domo sua, защото по професия сме адвокати, азъ лично, разбира се, не бихъ ималъ нищо противъ туй, въ такива процеси дори да запрѣтите на адвокатитѣ да се явяватъ, ако тѣ сж злия гений въ случая; но забѣлѣжете добръ, азъ нѣма никогашъ съ спокойна съвѣсть да приема да отнемете такива важни спорове отъ компетентността на сѣдилищата. Може, най-сетнѣ въ туй отношение да приемете такова нововъведение — да запрѣтите на адвокатитѣ да се явяватъ въ такива процеси, но да откажете на нашитѣ сѣдилища да се произнасятъ по такива процеси, когато сѣ пакъ тѣ сж най-спокойни, най-високопоставени, за да могатъ най-обективно да се произнесатъ, вие сигурно ще направите грѣшка. Това въ отговоръ на нѣкои закачки, които се чуватъ тукъ отъ нѣкои господа, отъ тази или онази страна.

Азъ съмъ на мнѣние, г. г. народни прѣдставители, ако бѣше възможно, да направимъ единъ опитъ, и да почнемъ съ частичното прилагане на този законъ, като усвоимъ, напр., идеята на г. Хаджиева, въ извѣстенъ окръгъ да пристѣпимъ къмъ ограничаването на меритѣ и спороветѣ, които биха се появили, да ги възложимъ на една единствена административна комисия, за да се види нагледно какво може да се постигне. Ако тази мисълъ намѣри тукъ съчувствие, най-сетнѣ, нека за опитъ се прокара, за да се види кое ще бжде по-право. Още веднажъ ви казвамъ, че въпроситѣ, които ще се

разрѣшаватъ, сѣ много трѣнливи, ще има интереси, които живо ще се засегнатъ, а твърдѣ ме е страхъ, че и да бѣде съставена тази комисиия отъ най-справедливи лица, сѣ заинтересуванитѣ мжно ще прѣклонятъ глава прѣдъ нея.

Ето азъ какъ гледамъ на въпроса, и бихъ желалъ, понеже той е много важенъ, г. г. народнитѣ прѣдставители сериозно надъ него да се замислятъ и не така леко да правимъ прѣдложения, които утрѣ могатъ да изкаратъ закона недоносче, така както това е ставало съ много прѣдшествующи закони.

За другитѣ разпорѣждания на законопроекта азъ не искамъ да говоря, защото тѣ могатъ да бѣдатъ прѣдметъ на обсъждане въ комисиията или при второ четене. Кардиналниятъ въпросъ е този, какъ да осигуримъ границитѣ на меритѣ, чрѣзъ какъвъ органъ и, послѣ, ако пристѣпимъ къмъ тѣхното оползотворение, по какъвъ начинъ това трѣбва да стане. По тѣзи кардинални въпроси моето мнѣние е изказано. Ако стане нужда при второто четене, може да взема пакъ думата по нѣкои дребни въпроси.

Прѣседателътъ: Има думата г. Никола Чолаковъ.

Н. Чолаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Цѣлътъ на настоящия законопроектъ е да повдигне въ културно отношение нашето земледѣлско население. Тази цѣль се изтъкна почти отъ всички г. г. оратори, и азъ нѣма да я засѣгамъ. Ще обърна вниманието ви по настоящия законопроектъ и върху нѣкои технически точки, които се пропуснаха отъ всички г. г. оратори. Настоящиятъ законопроектъ има за цѣль да повдигне у насъ фуражното производство, онѣзи крѣмни растения, които сѣ нужни за добитѣка. Но азъ мисля, че трѣбваше този законопроектъ да има още и тази именно цѣль, да създаде крѣмното зърно за нашия земледѣлецъ. Но въ този именно законопроектъ не трѣбва само да се обърща внимание, съ какво именно селскитѣ мери трѣбва да бѣдатъ засѣти, но трѣбва да се обърща внимание, отъ кого трѣбва да бѣдатъ именно засѣти тѣзи селски мери, да-ли отъ всички, както е казано въ чл. 15, на кѣща, или на куминъ, или трѣбва да се засѣятъ отъ онѣзи хора въ селото, които иматъ нужда. Г. г. народни прѣдставители! Отъ 30—40 милиона декара работна земя, която се намира въ нашето селско земледѣлско стопанство, нема досега нашитѣ земледѣлци, които имаха нужда отъ крѣмни растения, не можеха да си създадатъ едно токова производство, нужно за тѣхното селско стопанство, а трѣбва да се даде отъ мерата? Имаме нѣкои отъ г. г. ораторитѣ, между които, мисля, бѣше г. Екимовъ, който искаше да се усили, тѣй да се каже, разработването на нашитѣ мери и съ това да се увеличи работната земя, като игнорираше значението и богатството на тѣзи именно селски земи и тѣхното производство. Ако, г-да, вземете прѣдъ видъ, че около едно село, каквото, напр., е с. Кѣвѣжа, което има по-

вече отъ 10—12 хиляди декара мера, въ която мера повече пасатъ селския добитѣкъ — повече отъ 3—4 хиляди глави едѣръ добитѣкъ, повече отъ 2 хиляди коне и кобили, повече отъ 10—15 хиляди овце — ако се дадеше възможностъ повече отъ $\frac{3}{4}$ да се разработи съ нѣкакво зърнено растение, нѣма-ли да се създаде едно по-голѣмо богатство? Така щото, азъ мисля, че въ настоящия законопроектъ трѣбва да бѣде прѣдвидено, щото въ едно село, кѣдѣто земледѣлскитѣ стопанства, всичкитѣ земледѣлци иматъ повече отъ 100 декара земя, разработването на мерата абсолютно да се запрѣти. Защото едно селско земледѣлско стопанство, което има повече отъ 100 декара земя, може да отдѣли отъ нея 5 декара за люцерна, 5 декара за детелина и 5 декара за какъвто и да било фуражъ; слѣдователно, тази именно мера, която има значение за цѣлото село, ще си остане въ владѣние на селото. Обаче, такива именно села, дѣто има селски стопанства, които иматъ по-малко отъ 100 декара или по-малко отъ 50—60 декара земя, на тѣзи именно земледѣлски стопанства законътъ трѣбва да прѣдвиди да се даде отъ обществената мера за разработване; защото, съгласете се, че едно земледѣлско стопанство, което има 50 декара земя, не може да се каже, че е земледѣлско, и, слѣдователно, въ чл. 15 трѣбва да се обърне внимание, да се прѣдвиди, че тази именно земя, която трѣбва да се раздаде на селското население, трѣбва да се даде на такива земледѣлски стопанства, които иматъ по-малко отъ 50 декара и съразмѣрно съ дѣловетѣ, които този именно членъ прѣдвижда.

Г. г. народни прѣдставители! Разрѣшението спора относително опрѣдѣлението на границитѣ не трѣбва да става именно по този начинъ, отъ тази именно комисиия, която е прѣдвидена въ чл. 3 отъ законопроекта, но трѣбва да стане отъ една комисиия, която да има чисто народенъ характеръ. Въ тази именно комисиия да става единъ видъ като дознание не по видимитѣ знаци, които се намиратъ сега по селската мера, а трѣбва да стане по опрѣдѣлението на тази именно комисиия, която азъ ще покажа на г. г. народнитѣ прѣдставители. То е, именно, да вземе участие единъ членъ отъ окръжния съдъ, да влиза въ тази комисиия кметътъ, да влизатъ въ нея трима души стари хора отъ селото и отъ всѣко отъ съседнитѣ села да влиза по единъ старъ човѣкъ отъ 50—60 години на горѣ — отъ тѣзи именно съседни села, които граничатъ съ селото. Тази комисиия, като обходи селото и мерата, ще опрѣдѣли вече границитѣ на тази мера. Слѣдователно, ще стане единъ видъ дознание отъ хора съвсѣмъ незаинтересувани. Ако се остави да се търпи настоящиятъ законъ сега, по видими знаци само, тогава всички онѣзи селяни, които сѣ заграбили, прѣди повече отъ 20 години, по 10—20 декара, ще ги владѣятъ много спокойно. Въ това отношение трѣбва тази именно комисиия да се състои отъ единъ членъ отъ окръжния съдъ, отъ трима души стари хора отъ самото село и, отъ

друга страна, хора, които да се взематъ отъ всѣко отъ околнитѣ села.

Независимо отъ това, г. г. народни прѣдставители, въ настоящия законопроектъ има пропуснато тоже едно нѣщо. Прѣдставете си, че въ едно село, дѣто ще бѣде раздадена тази именно земя, извѣстни сѣмейства или извѣстни членове на нѣкои сѣмейства ще бѣдатъ онеправдани — или не имъ дадатъ стотвѣтно количество земя, или пъкъ не искатъ да имъ дадатъ земя. Тѣзи именно онеправдани хора, на които не искатъ да дадатъ земя, или иматъ по-малко отъ 50 или 30 декара земя, на кого ще се оплачатъ? Въ настоящия законопроектъ туй е тоже съвсѣмъ пропуснато и не е прѣдвидено. Тѣй че, въ законопроекта непрѣмънно трѣбва да се каже, онѣзи лица, на които не е дадено земя, а трѣбва да имъ се даде, прѣдъ кого — прѣдъ окръжния съдъ ли, или прѣдъ мировия съдия — да се оплачатъ.

Г. г. народни прѣдставители! Въ чл. 3 е прѣдвидена тази именно комисиия отъ околийския началникъ, отъ агронома да опрѣдѣлятъ границитѣ. Какво може да знае единъ околийски началникъ, който е отишълъ тамъ вчера, и какъ ще може да ги опрѣдѣли границитѣ? И като ръководителъ на тази комисиия е поставенъ кметътъ. Кметътъ, като обикаля тази именно мера на селото, може нарочно да заобиколи извѣстни имоти, които влизатъ въ мерата, но които сж на неговия чича или на неговия братъ и пр., и, слѣдователно, точно опрѣдѣление на границитѣ да не може да стане.

Ю. Мирски: Кметътъ не е свидѣтель.

Н. Чолаковъ: Ето защо, тѣй както е прѣдвидено въ този именно членъ относително комисията, азъ мисля, че е съвсѣмъ неправо, и, слѣдователно, трѣбва да се възприематъ онѣзи мѣрки, които прѣдвижда гражданското сѣдопроизводство въ чл. 329.

Г. г. народни прѣдставители! Има едно нѣщо, върху което всички г. г. оратори обърнаха внимание. То е това, че у нашия земледѣлецъ, даже въ голѣмитѣ земледѣлски сѣла, дѣто има земледѣлски стопанства съ повече отъ 100 декара земя, се вижда нежелание за повдигане на производството било на добитѣка, било на земледѣлскитѣ произведения. Защото у насъ трѣбваше да се обърне по-напрѣдъ внимание върху подобренieto на добитѣка, отколкото да се обърнѣше внимание на това, че нѣмало фуражъ. Нашиятъ селянинъ има единъ недостатѣкъ — че той не е толкова възприемчивъ. Ще ви покажа съ примѣръ, какво значение има мерата въ нашето село. Вземете с. Бърдарски-геранъ, което е населено съ банатски българи, тамъ, дѣто селянинътъ е културенъ; почти никаква мера нѣма. Около селото има само 4—500 декара мера, но тамъ селянинътъ ѝ дава голѣмо значение и, доколкото азъ съмъ запитвалъ, казвали сж ми: „За насъ е необходимо да имаме мера, за да може нашиятъ добитѣкъ — тѣ иматъ доста

добъръ добитѣкъ — да излѣзе на разходка и по този начинъ да може да се отхрани по-добрѣ.“ Но нашиятъ селянинъ не е обърналъ внимание, както на живота на тѣзи именно банатски българи, така сжко на отхранването на добитѣка. Напр., въ къщата на банатския българинъ ще намѣрите покрити кровати съ пухъ, но този селянинъ знае по кой начинъ да уреди къщата си: скубятъ по два-три пѣти въ годината паткиѣ, и по този начинъ тѣ правятъ своитѣ жилища най-добрѣ уредени. На този именно примѣръ на животъ въ къщата, на този начинъ въ обработването на земята, на този начинъ въ отхранването на добитѣка, на този начинъ въ отхранване на своитѣ дѣца, нашиѣ околни селяни не обърнаха внимание, и този именно банатски българинъ съ 30—40 декара живѣе много по-прѣкрасно, когато всички околни села съ 300—400 декара не можахъ да заживѣятъ този животъ.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, азъ обръщамъ внимание на този законопроектъ, че комисиитѣ трѣбва да се състоятъ отъ хора стари, отъ единъ членъ отъ окръжния съдъ; послѣ, да се допусне разработването на мерата само на онѣзи села, жителитѣ на които нѣматъ повече отъ 100 декара земя, защото въ тѣзи именно села, жителитѣ на които иматъ повече отъ 100 декара земя, нѣма защо да се допуца разработването на земята, защото тѣ иматъ достатѣчно земя, отъ която да отдѣлятъ за производство на фуражъ за своя добитѣкъ; при това, настоящиятъ законопроектъ трѣбва да прѣдвижда, че на извѣстни села, които иматъ по-малко отъ 1.000 декара мера, тоже да не се допуца разработването ѝ, защото трѣбва да се прѣдвиди поне единъ минимумъ въ настоящия законопроектъ, доколко именно декара сж потрѣбни на такова село, за да има мера около селото, нужна за разходка на добитѣка. Тѣзи технически точки отбѣлѣзвамъ тукъ, въ Народното събрание, и ще моля, като приемемъ законопроекта по принципъ, комисията, при разглеждането на настоящия законопроектъ за второ четене, да има тѣзи бѣлѣжки прѣдъ видъ.

Заради това, г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че Народното събрание е доста добрѣ освѣтлено върху настоящия законопроектъ, и прѣдлагамъ да бѣдатъ прѣкратени дебатитѣ. (Нѣкои прѣдставители ръкоплѣскаѣ)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има прѣдложение отъ народния прѣдставителъ г. Чолаковъ да се прѣкратятъ дебатитѣ. Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ на правеното отъ г. Чолакова прѣдложение, да си вдигнатъ ръката. (Мнозинство) Приема се.

Има думата г. министърътъ на търговията и земледѣлието.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Близо 20 оратори се изказаха по законо-

проекта и азъ лично благодаря, колкото и прѣдложенията и съвѣтитѣ отъ тѣхна страна да бѣха противоположни. Благодаря затова, защото не си правя никакви илюзии, че материята, която се урежда съ този законопроектъ, е не само отъ всеобщъ интересъ, но е извънредно трудна, вслѣдствие безправното и полуправното минало по този въпросъ, както и поради онази намѣса, онова голѣмо опекунство, което държавата си създава чрѣзъ този законопроектъ въ единия или другия начинъ за използване на тоя имотъ отъ обществена полза.

Дълженъ съмъ най-напрѣдъ да отговори на въпроса: има ли нужда отъ новъ законъ? Изключение отъ всички други бѣше ораторътъ г. Беровъ, който заяви, че нѣма нужда отъ такъвъ законъ. Прѣдизвиканъ съмъ, прочее, да кажа, защо съмъ счелъ за потрѣбно да има новъ законъ. Съществуващиятъ законъ има прѣдъ видъ раздаване на меритѣ срѣщу извѣстно възнаграждение въ полза на държавата и на общината. Практически това раздаване по този начинъ е било безрезультатно. Виждате въ мотивитѣ, че само 64 хиляди декара се е успѣло така да се раздадатъ; но разграбването, поради това ново разбиране вече на държавата срѣмъ меритѣ, се е увеличило. Желая да бждатъ освѣтлени г. г. народнитѣ прѣдставители, какъ азъ схващамъ, че законътъ отъ 1903 и 1904 г., който искаше да продава меритѣ, не само не успѣ да ги продаде, но даде възможность, щото разграбването да върви по-силно. Азъ така схващамъ въпроса, г. г. народни прѣдставители. При общото положение, че селското население върви да разработва това, което стои като пустеющие — частъ отъ меритѣ така стои — дадено му е било поощрение: „Я си работете вие помежду си, не съ правни начала, ами тѣй, както е било, вмѣсто да отивате да давате на държавата и на общинитѣ пари.“ Тацитно е вървѣло това поощрение, но резултатитѣ му сж такива, че 2 милиона декара земи прѣзъ дѣйствиелането на сегашния законъ сж разработени по този начинъ, безъ да се плати нѣкому нѣщо, срѣщу 60 и нѣколко хиляди декари, разработени споредъ закона. И доколко самитѣ законодатели въ добавкѣ на първитѣ си положения отъ 1903 г., сж улеснили въ това селското население съ послѣднитѣ наредби отъ 1907 г., се вижда отъ това, че въ измѣненіята въ закона отъ 1907 г. тѣ казватъ: ако селото не може да бжде спрѣно въ своя стремежъ да разработва меритѣ, то разрѣшава се да ги разработва. Значи, напѣнѣтъ е билъ толкова голѣмъ, че тѣ не само узаконяватъ вече беззаконието, ами го и поощряватъ. Естествено е, че щомъ се поражда мисълта да се запазятъ меритѣ, ние не можемъ да седимъ на старото положение, че тѣ трѣбва да се продаватъ, и още по-малко при една наредба за продажба при такива условия, дѣто се поощрява разграбването. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, съ съзнание, че меритѣ ще трѣбва да се запазятъ, азъ счетохъ за належаща нуждата отъ единъ новъ законъ, който да обоснове този въпросъ по-добрѣ.

Какъ сега въ прѣдложения законопроектъ се нарежда въпросътъ досѣжно запазването, измѣрването и използването на меритѣ? Тѣзи наредби се разкритикуваха, тѣ се допълвиха. Менѣ ми е невъзможно да отговаримъ поотдѣлно на толкова оратори, но ако бихъ казалъ да систематизирамъ всичко онова, което се проговори тукъ, то ще излѣзе, че запазването интересуваше господата отъ правово гледище, отчасти отъ административно-политическо, измѣрването заслужава да се обясни отъ техническо гледище и използването трѣбва да добие освѣтление отъ фискално, социално и економическо гледище.

Да започнемъ отъ използването. Отъ фискално гледище, въ различие отъ съществуващитѣ закони, ние казваме: фискътъ държавата нѣма да продава меритѣ, нѣма нищо да получава насрѣщу това. Защо? Защото, какъвто и да е приходътъ на меритѣ, било отъ стари незапомнени врѣмена, било че по нужда съзната, тѣ сж дадени отъ нашата държава по законъ, както е законътъ за горитѣ, винаги тѣхното прѣдназначение е прѣслѣдвало цѣлта, че на едно населено мѣсто съ земеделско стопанство има се необходимостъ както отъ обществени пѣтища, тѣй също и отъ обществена мера, въ която добитѣктѣ, споредъ културната степенъ на производство, трѣбва било да пасе, било, ако искате дори, и само да се разхожда. Това е безвъзмездно, безплатно, по нужда дадено и азъ смѣтамъ, че ще бжде погрѣшно за нашето селско стопанство да се налага на мерата, като такава, данѣкъ и да се искатъ отъ нея пари, да увеличава тя държавнитѣ доходи, като, напр., се разпродава. Защо? Защото азъ съмъ убѣденъ, че ако ние бихме били послѣдователни, трѣбваше да наложимъ подобенъ данѣкъ, трѣбваше да наложимъ подобно откупване и на всички други мѣста отъ обществена полза, съ обществено прѣдназначение, както сж, напр., пѣтищата. Не е странно, мнозина помнятъ и не малцина знаятъ, че е имало и таа наредба: като минете мостъ и дори пѣтъ, като минете въ особености клисура, дѣто е имало деребеи, да плащате. Но азъ мисля, че съврѣменната държава не може да сподѣля подобно нѣщо, и, слѣдователно, за да бжде тя върна на своето прѣдназначение, имѣюще винаги общественъ интересъ, ще остави прѣдначазанитѣ за обществена полза имоти да бждатъ такива, та съ това да бжде докрай логична и послѣдователна.

Дълженъ съмъ да обясни отъ фискално гледище и другия въпросъ. Веднажъ дадени меритѣ на разработване, за използване и прѣвърнати въ доходни имоти, не трѣбва ли тѣ вече да плащатъ поне данѣкъ? Ако, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ бѣше ние да ги прѣвърнемъ въ собственостъ, да се обработватъ тѣ и да плащатъ данѣкъ, азъ нѣмаше да имамъ нищо противъ — трѣбваше да плащатъ данѣкъ; но при днешната система на нашитѣ данѣци — размѣтелната, споредъ която ние опрѣдѣляме, че, напр.,

20 милиона лева въ бюджета, трѣбва да се разхвърлят въ всичкитѣ околии — резултатътъ щѣше да бѣде такъвъ, че ще трѣбва да се обложатъ разработенитѣ мери не въ полза на фиска, а въ едно облекчение на данъкоплатцитѣ въ даденото село или дадената община. Ето защо азъ, отбѣлзвайки този резултатъ на една евентуална данъчна тежоба върху обработенитѣ мери дори за използване, смѣтамъ, че ще бѣде по-добъръ да оставимъ обработването на тия земи, което обработване ние единъ видъ ограничаваме, продикуваме го въ смисълъ за фуражни растения, да бѣде премирано за смѣтка — на кого? — не вече на държавата при нашата данъчна система, а за смѣтка на другитѣ полета, които се обработватъ въ сѣщото село. Но приехъ, че е добръ, колкото се отнася до подобрението на самитѣ тѣзи мери — а тѣ иматъ нужда отъ голѣмо подобрение тамъ, където биха били достъпни да се обработватъ — да се събиратъ извѣстни берии. Не бѣше чуждъ за мене и въпросътъ: тѣзи берии не могатъ ли да взематъ размѣръ на нѣкакъвъ наемъ въ полза на общината. Азъ дори прѣдвидѣхъ — колкото засѣдающитѣ тукъ г. г. народни прѣдставители да сж изъ срѣдата на самия народъ, но позволете и на мене да кажа, че сѣ ние повече или по-малко сме хората, които ръководимъ този народъ въ неговитѣ обществени и държавни учрѣждения — за мене не бѣше неизвѣстно, че по-скоро азъ ще намѣря съгласието на народното прѣдставителство, за да гарантирамъ поне нѣкакъвъ приходъ за общината, отколкото да намѣря интереса на онзи, който въ повечкото случаи мълчи и се води по вѣрата, че добро ще му направятъ. Тѣй е свѣтътъ нареденъ. Азъ смѣтамъ, че съмъ запазилъ неговия интересъ, когато искамъ докрай да бѣда логиченъ, и казвамъ: прѣдоставената тебѣ мера за обществено ползуване, прѣвърната на работна земя, частъ отъ която ти се дава, ти ще я употребявашъ, поне докогато тази културна степенъ е у насъ и докогато ние ще имаме тѣзи мери, ще я употребявашъ безплатно, но съ едно ограничение за тебе, а това е за онова прѣдназначение, което мерата е имала специално, именно за паша, за фуражъ. И по този начинъ бѣдната дори вдовица, безъ всѣкакво стѣснение, ще може да си набави нужнитѣ за нея трѣви да поддържа една крава, ако не повечко. Толкозъ що се касае отъ гледището на фиска.

Отъ социално гледище различни възгледи се изказаха отъ г. г. ораторитѣ. Въ самия законопроектъ отъ социално гледище има онова, което едва-що изказахъ — че равномерно ще се разпрѣдѣля на глава и дори на войникъ. Това „на войникъ“ не е нѣщо особено, може нѣкое малко измѣнение да стане, но това равномерно разпрѣдѣление на кѣща, на отслужилъ военната повинность отъ социално гледище е достатъчно и само по себе си справедливо. Нѣма да гледамъ азъ, който има 50 декара да му дамъ 5, а който има 100 декара да му дамъ само единъ. Но не мога да постигна

и обратното, както нѣкои ме съвѣтваха: на онзи, който има 100 декара, нищо да не дамъ, а на онзи, който има 50 декара или по-малко отъ 100, нему само да дамъ. Защо? Това е една вѣщиюща неправда по отношение на този институтъ — мерата за обществено ползуване. Той не е единъ фондъ за изравняване социалната неправда, и съмъ дълбоко убѣденъ, че който се опита да изравнява по този начинъ социалната неправда, той далечъ нѣма да отиде, защото ще спитне по-важното, къмъ което веднага пристѣпямъ — то е економическото развитие на страната. Не може единъ общественъ органъ въ държавата или въ общината да каже: „За смѣтка на всички ще поддържамъ недѣлгавото, некадърното, неспособното.“ Той може да каже: „Ще му създамъ условия да се развива, и който може, ще се развие; и за съвсѣмъ недѣлгавото, и за съвсѣмъ некадърното само едно мога да направя — да му дамъ една помощъ безвъзвратно, дотолкозъ, доколкото азъ не желая да виждамъ подобни на себе си въ тази мизерия, но не и повече.“ — Ако повечко се отиде въ това състрадание, ще се направи една грамадна пакостъ, защото ще се онеправдае работното, напрѣдничавото, което произвежда, повдига себе си и по този начинъ и околнитѣ си.

Въпросътъ относително използването на меритѣ е много по-важенъ отъ економическо гледище; по-важенъ е затуй, защото се говори, че нашата страна нѣма една организация, не държавна, не административна, а социална; че нашето земледѣлие особено е въ единъ периодъ, дѣто може се каза. „Съ всичката бѣднотия, вие, селяни, ще търсите това врѣме, но нѣма да го намѣрите; съ всичката мизерия на онова, което днесъ имате, вие въ бѣдѣщето нѣма да го намѣрите.“ То е парадоксъ, но, не зная, тоя парадоксъ може да стане и истина. Фактътъ е, обаче, че въ това положение на свобода да се увеличава земята, да се прѣвършатъ мери въ частна собственостъ, да се използватъ обширни полета съ добитѣкъ и т. н., въ това положение ние имаме една сила засега, една слабостъ за въ бѣдѣще, че не ще можемъ вече да продължаваме така. А че ние така не ще можемъ да продължаваме, днесъ вече се чувствува и се казва: добитѣкътъ въ България не напрѣдва. Не съмъ отъ тѣзи, които смѣтатъ, че ние имаме по-малко или по-капавъ добитѣкъ — не; но, безспорно, условията за нашия добитѣкъ, за отглеждането му днесъ, както е било и напрѣдъ, но при срѣдства за това му отглеждане, сж много по-трудни, много по-мѣчни. Не може вече тѣй. Доколко печално впечатление прави нашиятъ добитѣкъ, ще ви приведа единъ примѣръ Сърбия, ако се не лъжа, има близо 1 милионъ главъ рогатъ добитѣкъ, ние имаме 2 милиона 400 хиляди главъ рогатъ добитѣкъ; Сърбия прави единъ износъ за 15 и 20 милиона лева отъ своя милионъ главъ рогатъ добитѣкъ, а ние отъ 2 милиона 400 хиляди главъ рогатъ добитѣкъ се въртимъ между 2, 2½, 3 милиона

лева. Отгатайте, на какво се дължи това. Потърсете разплодността на добитъка и ще видите, че тамъ 70% — прѣдполагамъ туй, едно врѣме бѣше тѣй — отъ кравитѣ даватъ рожби, а у насъ 25 — 30%. Попитайте, защо е това. Поради липса на храна. Ако отидете въ класическия мѣста, които сж произвеждали нашия добитѣкъ, каквото е било Бѣлослатинско или Раховско, тамъ даже, където такива мери има, ще ви кажатъ: липса на пасища нашироко. А доколко тази липса на пасища се отзовава, това е едно доказателство, че въ страни, където меритѣ сж разорани, както, напр., въ Южна-Германия, днесъ наново ги създаватъ, не вече за паша, а за развъждане на добитѣка имъ, защото безъ тѣхъ не се може; защото искатъ да кажатъ, че плодѣтъ е по-силенъ, когато така се развъжда добитѣкътъ. А у насъ е сжщото. Слушалъ съмъ, напр., въ с. Драганово да има едно акционерно дружество отъ селяни „На вола“ — неговата детайлна организация нѣма да ви разправамъ, това бѣше прѣди години — което акционерно дружество е било принудено да купи единъ островъ въ р. Янтра и да го прѣвърне въ мера. Много интересно е използването на акциитѣ. „На вола“ въ тази паша.

Е добръ, ние, които започваме да чувствуваме тази слабостъ още днесъ, слабостъ, която за въ бѣдѣще ще стане още по-голъма, вслѣдствие безогледното разграбване на меритѣ, ние сме длъжни да се занимаемъ съ този въпросъ отъ економическо гледище. Тукъ се говори: „Разорете меритѣ и тамъ е силата.“ Г-да! Никой не оспорва, че мерата, като се разоравя и разработва по-добръ, ще даде и по-голъмъ доходъ, и, може би, най-голъмитѣ грабители на меритѣ сж дали най-силенъ економически тласкъ въ тая страна; но ние не можемъ така да разрѣшимъ този въпросъ, защото и на това хищничество трѣбва да има една граница: ако нѣма граница, ще стане злѣ. Настъпило е врѣме да се нареди тази граница. Ето защо ние усвояваме принципа да се запазятъ меритѣ. Въпросъ може да бѣде: за винаги ли? Не, да се запазятъ поне дотогава, докогато нашата земя бѣде дѣйствително културно наредена. А, за жалость, нашата земя не е културно наредена: нашитѣ полета не сж още нагласени, нито сж междуселски пѣтища, а камо ли и сж пѣтища кърски; нивитѣ не сж опрѣдѣлени, меритѣ даже не сж извѣстни — всичко е въ една слободия, но не въ единъ редъ. А производство, култура само съ слободия, освѣнъ въ врѣмената на ловидбата, не сж допустими. Поради тази причина, наложително е дотогава, докогато се създадатъ условия за едно по-рационално уреждане на поземлената собственостъ у насъ относително нейното използване, да запазимъ общественитѣ земи или меритѣ въ този размѣръ, въ който ние ги имаме днесъ. Това е главната идея. И дълбоко съмъ убѣденъ, че съ това се изпълнява едно условие на економическия напръдѣкъ на нашата

страна. Когато земитѣ ни се приведатъ въ извѣстностъ въ всѣко отношение съ единъ кадастрѣ, когато повечко условия се създадатъ за рационалното имъ използване, не се съмнѣвамъ, че тогава ще се опрѣдѣлятъ и начинитѣ, при които и меритѣ да се дадатъ да се прѣвърнатъ, може би, въ ниви и нивитѣ да се прѣвърнатъ въ мери — може би, нѣкъдѣ и тѣй да се случи, защото днесъ нашата страна има ужасни нѣща: всрѣдъ селото има държавна гора, а нивитѣ на хората сж задъ нея. Но, не ще съмнѣние, това не е нѣщо, което създава условия за нормаленъ стопански животъ, а маса такива нѣща трѣбва да се прѣустроятъ. При прѣустройването, обаче, има много други работи да се извършатъ, а дотогава — повтарямъ азъ — туй, което е обществено, нека го запазимъ, защото ще дотрѣбва за много и много нѣща, за които ще имамъ случай да говоря при законопроектъ за кадастра.

Но бѣше въпросъ за мене: като запазвамъ и по принципъ не допускамъ разработването на меритѣ, не мога ли азъ да допусна нѣщо поне за използването имъ врѣменно. И идеята ми бѣше тази. Фактъ е отъ всички признатъ, най-много отъ г. Беровъ, че фуражѣтъ въ България е скъпъ, невъзможно скъпъ. Менѣ ми дадохъ и една статистика, споредъ която най-скъпиятъ градъ въ Европа за сѣното е Парижъ, и казаха ми, че тамъ пѣната на единъ килограмъ сѣно възлизала на 8 ст. Кажете, за Бога, прѣзъ послѣднитѣ години колко стотинки струваше килограмътъ сѣно въ България . . .

Нѣкои прѣдставители: 20 ст.

Министъръ А. Ляпчевъ: . . . и отговорете ние на въпроса, защо млѣкото е скъпо и защо масло нѣкога трѣбва да дойде отъ Маджарско? Защото, слава Богу, имаме овце, имаме балкани, та можемъ чрѣзъ тѣхъ да изнесемъ нѣщо като сирене.

Недѣлчо Георгиевъ: Защото швейцарскитѣ крави се раздадохъ на генерали, затуй нѣма нѣкъдѣ размѣна.

Министъръ А. Ляпчевъ: Всичкитѣ тѣзи крави, г. г. народни прѣдставители, сж толкозъ малко, че на почитаемитѣ прѣдставители отъ групата, която се нарича земеделска, едва-ли ще удовлетвори нуждитѣ прѣзъ годината отъ сирене — толкозъ сж тѣ генералскитѣ крави, за да повдигнатъ економическото положение на България отъ скотовъдно гледище. Та казвамъ, врѣменно макаръ, едно използване най-присъщо до старата пѣлъ на меритѣ, то е увеличението на фуражнитѣ растения у насъ. За да дамъ единъ тласкъ къмъ това, позовавамъ се да прѣдложатъ на почитаемото народно прѣдставителство съ този законопроектъ — какво? — мерата да се даде за обработване безъ всѣкакво възмездие, безплатно. Въ добавѣкъ и въ бюджетопроектъ, който има да вотираме, както и миналата година вотирахте,

ще вотираме и сега една сума за сѣмена за тѣзи растения, за да ги даваме съ половина цѣна. Защото, много право забѣлѣзва единъ отъ г. г. земеделцитѣ, че за да се обработи единъ декаръ нѣ люцерна, или въ експерза, или въ каквото да е друго фуражно растение, трѣбватъ 3 кгр. по 3 л. = 9 л.; това не е малко, а азъ съмъ взелъ редъ мѣрки и тамъ да улесня, да кажа: не 9 л., а ще дадете само 4 или 4 л. 50 ст. Значи, най-много, което може да направи една държава, за да създаде условия, щото земеделското население да си помогне въ този си грамаденъ педоимтъкъ отъ фуражъ, тамъ поне, кѣдѣто е възможно — ограничена е цѣлѣта; не е казано, че всичкитѣ мери, че навсѣкѣдѣ, но тамъ поне, кѣдѣто е възможно — най-много, казвамъ, е да каже: „Обработвайте, г-да, даваме ви възможностъ; остава сега на вашия трудъ и на васъ самитѣ да си помогнете.“ Повече никой не може да направи.

Каза ми се, това не е достатъчно; трѣбва и проповѣдь. Г. г. народни прѣдставители! Въ нѣколкото прѣрекания, които бѣхъ принуденъ да правя туку съ г. г. ораторитѣ, казахъ, че има специаленъ законопроектъ за земеделското образование, и тамъ вие ще имате случай да видите, че се стремимъ да използваме всички сръдства не само за младежитѣ — което смѣтамъ, че е най-малкото — а и за възрастнитѣ хора, да имъ дадемъ възможностъ и зимно врѣме, чрѣзъ зимни училища, тѣзи, които не желаятъ да стоятъ съ сѣръстосани рѣцѣ по кръчмитѣ, да изслушатъ и да видятъ, какво трѣбва да се направи и какъ трѣбва да се направи. Значи, и това не е забравено.

Тѣзи сѣ съображенията отъ економическо гледище, които сѣ продиктували извѣстни наредби въ законопроекта. Толкова за използването на меритѣ.

За тѣхното измѣрване. Въ самия законопроектъ е казано да се измѣрятъ само тамъ, дѣто е възможно. Не ще съмнѣние, повече не можемъ да направимъ и дори е казано да се поставятъ врѣмenni знаци. Това даде мисълѣта у нѣкои отъ г. г. ораторитѣ, като, напр., у г. Теодорова, да се заблуди, да забрави основната цѣль на чл. 3 и да отиде да си създава прѣдположения, че туку тая комисия ще направи приврѣмenni знаци, а друга комисиия, която ще дойде слѣдъ нея, ще обоснове не знаа какви си знаци. „Врѣмenni знаци“ е казано, г. г. народни прѣдставители, затуй, защото този законопроектъ, както всички законопроекти, които ще имамъ честѣта да прѣдставя вамъ, съставляватъ едно цѣло, т. е. не толкова, че единъ безъ другъ нѣма да се разбератъ, може би, колкото единъ безъ другъ нѣма да принесатъ онази полза, която се очаква отъ всѣки единъ отъ тѣхъ. Защото, ако ние смѣтаме отъ идущата година да залочнемъ откъслечни измѣрвания на нашата страна и слѣдъ 5 години да се прибѣгне къмъ дѣйствиелния кадастъръ за измѣрването на меритѣ, земитѣ и пр., това ще бѣде едно разточителство: една мера, която правно окончателно не е наре-

дена, която не е закрѣплена, която ще послужи утрѣ за фондъ, може би, за замѣна на много други земи, които ще се взематъ частно, около такава една мера да застава азъ днесъ още селото да прави окопъ, да похарчи трудъ, да похарти нѣ-кѣдѣ може би и пари. Защо? Това ще бѣде два пѣти разходъ, тѣй като слѣдъ 5 години това обязательно ще дойде, ако има система у насъ, и тогава тамъ, кѣдѣто е било окопъ, да се развали, да се закрѣгли и пр. и пр.; всичко тогава ще се нареди. Но, може да ми се възрази, ами дотогава не можехте ли да минете безъ всѣкакъвъ законъ? Казахъ защо трѣбваше новъ законъ; но ще прибавя въ специалния случай, защо трѣбва и по възможностъ разграничение и измѣрване: защото, когато ще дойде кадастралната работа — а тя е грамадна — тя толкозъ по-лесно ще се свърши, колкото миналото е създадо и способствувало, за да намѣри кадастърътъ нѣщо по-опрѣдѣлено. А при това положение, да се намѣри нѣщо по-опрѣдѣлено, ще бѣде добръ не само за кадастра, а ще бѣде добръ и за самитѣ мери, защото при грижата за тѣзи знаци, макаръ и врѣмenni сега — и то тамъ, дѣто условията позволяватъ да се измѣри, и пр. и пр. — ще може и побечко да се пазятъ. Тѣзи нѣща сѣ, мисля, ясни. Тѣй че, отъ техническо гледище при измѣрване на меритѣ ние сме длѣжни да имаме прѣдъ видъ бѣдѣщото измѣрване и окончателното установяване на нашитѣ културни земи, което трѣбва да стане при кадастра, и затуй прѣдполагамъ въ законопроекта е нѣщо дѣйствиелно врѣменно, но отъ полза.

Идвамъ до най-сериозния въпросъ, по който се говори доста дълго и по който азъ съмъ длѣженъ да се изкажа, може би, малко по-напространно. Това е правовото положение, било на самата мера изобщо, било на всичкитѣ ония правни условия, при които ще може тя въ частностъ да се запази по отношение на сѣсѣднитѣ села, както нѣкои искатъ да кажатъ, и по отношение на частни лица, както азъ особено държа. Удивихъ се, че даже за свѣдущи хора по тѣхната материя важи случайното, а не дѣйствиелното. Менѣ се направи упрекъ отъ хора юристи, съ голѣма вѣщина, че чл. 1 отъ законопроекта, който казва: (Чете) „... Мера на едно село или градъ е онова землище, което е било отстъпено отъ държавата на населенитѣ мѣста за общо ползуване отъ жителитѣ, т. е. за паша на добитѣка имъ“, че това било неправо, че това било новизъмъ, че благодарение на това не се разбираше що е мера, защото турскиятъ законъ за земитѣ казвалъ, че мери сѣ она видъ земи отъ четиритѣхъ, или шестѣхъ, или колкото той тамъ ги различава, които ab antiquo, отъ незапомнени врѣмена, сѣ оставени въ рѣцѣтѣ на населението. И сжщитѣ тѣзи г. г. юристи забравиха, че тѣ всѣки денъ иматъ работа съ закона за горитѣ, дѣто, ако не другадѣ; изрично е казано, че държавата има въ своя обязаностъ и всѣки денъ го върши, да даде мерата за ползуване тѣй сжщо,

както отъ *ab antiquo*, тамъ, дѣто населението нѣма и дѣто условията позволяватъ; напр., когато се разграничаватъ гори, когато се разграничаватъ пасища и пр., да даде тази мера. И тѣзи сѣщитѣ господа забравятъ, че нищо ново не казвамъ азъ, когато систематизирамъ онова, което е въ сѣщности и въ турския законъ за земитѣ. Кое е то? — Турскиятъ законъ за земитѣ признава, че всичката земя е държавна, въ това число и мерата. Обстоятелството, че нѣкое село е владѣло нѣкоя мера отъ незапомнено врѣме и че турскиятъ законъ допуща на населението да се ползува само отъ нея, при фактическото положение на нашето днешно законодателство, че ние даваме една обязаность по-голяма на държавата не само да защита онова, което населението е запазило като нужно за общо ползуване, ами и тамъ, дѣто ги нѣма да ги добавимъ — при това положение азъ се питамъ: не съмъ ли азъ по-правъ като казвамъ, че всички земи сѣ отстъпени отъ държавата, което се нарича мера? Да, тѣ сѣ отстъпени. Обстоятелството, че нѣкога сѣ ги търпѣли, показва, че тѣ сѣ били отстъпени, а ние днесъ особено, които имаме законъ да отстъпваме такива, ние, които имаме и други наредби за собствеността, законътъ за собствеността, дѣто този въпросъ малко по-инакъ се поставя, ние, казвамъ, не можемъ да търпимъ вече едно неправно положение, отъ гледището на законодателя, и да кажемъ, че заграбеното се счита заграбено. Не, ние трѣбва да узаконимъ и него и да кажемъ, че е отстъпено, защото е търпѣно, защото сега признаваме, че има нужда, можемъ и ще ги дадемъ. Ето защо азъ мисля, че тази редакция отговаря на нашето законодателство днесъ и тя въ нищо не противорѣчи на турския законъ за земитѣ.

Внасяше се недоумѣние при прочитането на чл. 2 и тукъ като че ли се привежда дефиницията на турския законъ за земитѣ. Защото е казано: (Чете) „Ония пространства отъ селскитѣ и градскитѣ мери, отстъпени отъ древно врѣме за общо ползуване, но на които собствеността още не е утвърдена по законенъ начинъ, не могатъ да бждатъ разработени отъ никое село или градъ, докато се не разрѣшатъ спороветѣ, досежно тѣхната собственост.“ Защо е този чл. 2? Този чл. 2 е не за да опрѣдѣли кое е мера, но часть отъ меритѣ да опрѣдѣли — тѣзи, които сѣ така останали у насъ и които иматъ особената черта тѣхното положение да не бжде узаконено и да бжде тѣхното положение спорно по отношение на частнитѣ лица. Защо? Защото онази мера, която е дадена отъ държавата по силата на закона за горитѣ, ти е мера вече опрѣдѣлена, нейнитѣ граници сѣ вече описани и сега сѣ извѣстни, а онази, която е *ab antiquo*, тя е мера винаги оспорвана по отношение на частнитѣ имоти. Ето защо. Тѣй че, отъ правно гледище, азъ считамъ за много полезно да се изтъкне въ този законопроектъ, че тѣзи земи сѣ отстъпени отъ държавата, а това не ще рече още, че дър-

жавата трѣбва да ги отнима обратно, защото казахъ ви прѣди малко какъ азъ, и всички — дълбоко съмъ убѣденъ — разбираме обязаността на днешната модерна държава по отношение на общественитѣ въпроси.

Имаше едно недоразумѣние тѣй сѣщо въ бѣлѣжката къмъ чл. 1 — за частнитѣ селски мери, различни отъ онѣзи, които сѣ държавни. По него азъ нѣма да се спирамъ, защото е доста ясно. Но ако това недоразумѣние теоретическо не даде никакъвъ плодъ отъ практическа полза за прѣредактирането, за прѣработването, за поправянето и допълнението на законопроекта, то сѣ признателность отбѣлѣзвамъ, че ония правови въпроси, които се повдигнаха при разграничаването и привеждането въ извѣстность дори на сега сѣществуващото, сѣ доста поучителни и азъ държа да се призная, че още при съставянето на този законопроектъ въ министерството азъ се водѣхъ отъ слѣдното начало: министерството трѣбва да приготви единъ проектъ, особено по такъвъ единъ въпросъ, който, за да добие санкция, не само на вотъ, а санкция на съзнание, че тѣй трѣбва да бжде, трѣбва да прѣдоставя азъ на народното прѣдставителство една по-широка намѣса, едно по-голямо участие дори въ редактирането, допълнението, прѣправянето и пр. на този законопроектъ. И ето защо въпросътъ, който повдига чл. 3, е по-скоро повдигнатъ отъ законопроекта, отколкото да е разрѣшенъ. Защо? Ще ви кажа защо. Я припомнете колко противоположни възгледи се изказаха тукъ отъ правно гледище по този въпросъ. Най-напрѣдъ се запитаха: какво прѣслѣдва проектътъ — да се запази това само, което е видимо, което е извѣстно, или да се повърне и онова, което е заграбено. Ако е въпросъ да се повърне онова, което е заграбено, откъдѣ трѣбва да се започне? Отъ освобождението ли? Дойде ми на умъ, че единъ день бѣхъ казалъ на единъ инженеръ-техникъ: „Я вземете руската едноврестовка карта, намалена 1:42.000, понеже тамъ, макаръ и нацѣло, сѣ отбѣлѣзани мѣстата изъ България, които сѣ служили за паша или ливади изобщо, та да видимъ като колко има.“ Този господинъ започна само съ една околия и излиза, че въ нея околия размѣрътъ е билъ нѣщо 1 като къмъ 4—5. Това 4—5 сѣ пасущи земи, а едно е било обработена земя. Ако азъ се повърна тѣй и да търся резултатитѣ, да търся заграбеното днесъ, или ако азъ се спра на това, което дефинира г. Теодоръ Теодоровъ, ще трѣбва да вземемъ за основа само видимитѣ знаци, къмъ което, трѣбва да признаемъ, се стреми чл. 3 отъ законопроекта. Вижте колко грамадна разлика. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, азъ желяехъ да изслушамъ народното прѣдставителство, какъ мисли то, че трѣбва да се разрѣши този въпросъ, и желяя да го изслушамъ при една свобода, която трѣбваше да му гарантирамъ, макаръ и таитивно, чрѣзъ редакцията на този законопроектъ. И азъ имамъ този резултатъ. Този резултатъ е слѣдниятъ: само единъ

отъ ораторитѣ бѣше много строгъ и искаше да се искатъ тѣзи заграбени имоти отъ освобождението. И любопитното е, че той не бѣше отъ земледѣлската група. Всички почти отъ земледѣлската група, като че ли се изказаха: трѣбва отъ нѣкога, но най-много, най-много откогато се фиксираха имотитѣ, макаръ и приблизително. То стана въ 1903 г., когато се нареди измѣрването, за да се опрѣдѣли, да-ли поземелниятъ данѣкъ се събира отъ толковъ декари, колкото сѣ на лице, и помните, че се оказаха около 4 милиона декара повече, та, благодарение на това, се защити тезата на Каравелова, че той, като взе отъ населението $1\frac{1}{2}$ л. повече отъ населението — отъ 18 и половина до 20 милиона — не взе по отдѣлно отъ нѣкой декаръ нѣви повече, защото обработенитѣ декари станаха повече. Сега, г. г. народни прѣдставители, казаха дори отъ земледѣлската група, че не желаятъ да се простиратъ по-назадъ отъ 1903 г. и искаха да кажатъ: ще вземемъ за основа 1903 г. и ще кажемъ, всичко онова, което има въ емлячнитѣ регистри — на-ли тази бѣше мисльта — всичко онова, което е отбѣлѣзано въ измѣрването отъ 1903 г., а това трѣбва да се докаже — всичко това, значи, е мера. Тази е мисльта и тя за мене е доста важна, и когато ще бѣдемъ въ комисията и дойдемъ тукъ на второ четене, тогавъ по този въпросъ ще говоримъ повече. Защо азъ съмъ смѣталъ, че не трѣбва да се опрѣдѣли годината — когато му дойде редъ ще кажа. Но важно е за мене, както е важно и за г. Теодорова, че трѣбва само видимото да запазимъ, за да можемъ да бѣдемъ освѣтлени поне, защо не можемъ да търсимъ отъ освобождението насамъ, защо не можемъ да търсимъ изобщо отъ 1903 г. насамъ кое е било разграбено и, ако стане нужда, защо трѣбва въ края на крайщата да се помиримъ съ постановлението въ този законопроектъ, съ това, което е днесъ. Тѣзи въпроси, както въ комисията и когато дойдемъ на второ четене, ще имаме случай да ги третираме и специално ще се обяснимъ по тѣхъ.

Нѣма да се впускамъ тѣй сѣщо и по многото други въпроси отъ административенъ характеръ за нареждането на комисиятъ, защото врѣмето е напрѣднало и азъ бързамъ и защото то затъ ще дойде пакъ на разглеждане. Отрадното е за мене да забѣлѣжа, че по уреждането на тази комисия отъ такова голѣмо значение и по нейнитѣ функции се изказаха много мнѣния и смѣтамъ, че се изказаха мнѣния, отъ които и азъ ще искамъ да се възползувамъ, когато му дойде редъ.

Но единъ въпросъ, който интересуваше господата, бѣше и слѣдниятъ. Добрѣ, този законъ ще се направи. Относително неизползуването — на което азъ голѣма цѣна не давамъ — но относително приврѣмненото запазване на тѣзи земи ще може ли да даде резултатъ? Защото нѣкои отидоха даже до крайностъ, като искаха 3—5—6 години затворъ за кметъ и пр., който допуска да се разграбва мерата. По отношение, г. г. народни

прѣдставители, на досегашното положение, този законопроектъ има отличителната черта, че веднажъ меритѣ приведени въ извѣстностъ, поне въ този размѣръ, въ който сѣ тѣ на лице днесъ, тѣ ще бѣдатъ вече тѣй, както горѣ-долу сѣ горитѣ. И ще бѣдатъ подъ контрола не само на общинския съвѣтъ и на кмета, а и подъ контрола на агронома, а този агрономъ ще даде свѣдѣния и въ самото министерство. И не ще съмнѣние, запазването имъ ще зависи отъ този контролъ. Единъ почтенъ господинъ, който трѣбва да знае много марифети какъ законитѣ мѣчно се изпълняватъ, иска да каже, че тази работа пѣма да я бѣде. Да, отговарямъ едновременно и на г. Берова, който казваше, че ако и меритѣ се управляватъ както горитѣ, хичъ да не ги бѣде. Какво смѣнение на понятията! Горитѣ у насъ лошо се експлоатиратъ, но все таки отъ врѣмето на комисиятъ, които отидоха въ Сѣверна-България прѣзъ 1885 г., на комисиятъ, които отидоха въ Южна-България прѣзъ 1888 г., може би държавни гори да станаха общински, може би гори отъ едно село да отидоха въ друго село, но частни лица повече гори не добиха. Тѣй ли е въпросътъ съ меритѣ? Меритѣ се изваждатъ не отъ селата, не отъ общинитѣ, изваждатъ се отъ частни лица. И когато ние, дори този, тѣй да се каже, повърхностенъ контролъ наложимъ, или ако него бѣхмѣ наложили на врѣмето, азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че меритѣ нѣмаше да бѣдатъ разграбени въ този размѣръ, тѣ щѣха да бѣдатъ несравнено много и много повече запазени.

К. Мирски: Много вѣрно.

Министъръ А. Ляпчевъ: И цѣльта, която азъ прѣслѣдвамъ съ този законопроектъ, е тѣкмо тази по възможностъ да бѣде тя най-много запазена, и съмъ убѣденъ, че тя е една новизна, която ще даде своитѣ плодове. Но, ако се не лъжа, почитаемиятъ варненски народенъ прѣдставителъ, г. Ноевъ, когато приказваше, съ болка на сърцето намекна на едно обстоятелство, съ което азъ искамъ да свърша; то е слѣдующето. Върховната администрация, ние, законодателитѣ, народното прѣдставителство и политическиятъ свѣтъ у насъ най-много способствува за разграбване на държавнитѣ имоти, за разграбване на общественитѣ имоти, въ това число и меритѣ — това ли бѣше мисльта? Да, то е свършено вѣрно. Ако се намѣри народно прѣдставителство, което да се стреми къмъ онова, което въ по-тѣсенъ кръгъ общинскитѣ съвѣти може да се стремятъ, за да увеличатъ земята на своето население, ако се намѣри, казвамъ, такова народно прѣдставителство, за да облагодѣтелствува тѣзи или онѣзи, безразлично за смѣтка на кого, но за чужда смѣтка, въ всѣки случай, съмнѣние нѣма, че и този законопроектъ съ всичкитѣ негови мѣрки ще има по-малко практическо значение, отколкото той би ималъ въ случая, както и азъ

се надѣвамъ, когато народното прѣдставителство, което взе тъй живо участие въ неговото разглеждане, което има тази възможност да прѣпоръча редъ мѣроприятия, много отъ които ще се взематъ подъ внимание, което, мога да кажа смѣло, че този законопроектъ излиза не отъ Министерството на търговията и земледѣлието, а е излѣзълъ отъ него, че то е не само формаленъ, а е и фактически законодатель, то ще има за въ бѣдѣе грижата да пази да се прилага и да обяснява на това население нуждата отъ тия мѣроприятия, да му създаде, съ други думи, една морална платформа, толкова необходима за всѣки законъ. (Ржко-плѣскане отъ мнозинството)

П. Беровъ: Но при все това, г. министре, има общински гори, подѣлени между частни лица.

Министъръ А. Ляпчевъ: Има.

П. Беровъ: Самиятъ фактъ, че има села, които нѣматъ общински гори, а иматъ само мери, обяснява, и ще видите, че тѣ сѣ бивши общински земи.

Министъръ А. Ляпчевъ: Безспорно е.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ законопроекта за запазване, измѣрване и използване на селскитѣ и градскитѣ мери по принципъ и да се прати слѣдъ това въ комисията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Има думата г. Мирски.

К. Мирски: Струва ми се, че важността на законопроекта изисква да бѣде той разглежданъ отъ комисията по Министерството на търговията и земледѣлието, съвмѣстно съ комисията по Министерството на правосъдието; защото ние имаме случаи такива: ако по закона за благоустройството сѣ били участвували и комисари по правосъдието, той щѣше да бѣде по-добъръ. Добъръ е да бѣде разгледанъ този законопроектъ отъ по-големо число народни прѣдставители, понеже обикновено не дохождатъ.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. министърътъ на търговията и земледѣлието.

Прѣседателъ: **Х. Славейковъ.**

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ отговоръ на въпроса, който повдигна г. Мирски, мога да кажа слѣдующето. Практически, кое е значението, че ще кажемъ 2 или 3 комисии? Г. Мирски ми отне думата — той го каза: то е, за да могатъ да дойдатъ повечко народни прѣдставители.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Всѣки може да дойде.

Министъръ А. Ляпчевъ: Азъ смѣтамъ и се надѣвамъ да дойдатъ повечко народни прѣдставители и изъ извънъ комисията, вслѣдствие заинтересуваността, която има народното прѣдставителство, отколкуто ако прибѣгваме въ формата на много комисии да съставяме тази комисия.

К. Мирски: Да се изпрати въ комисията.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Да, по надлежния редъ ще се изпрати въ комисията.

А. Краевъ: Дайте на гласуване прѣдложението да се изпрати въ комисията.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: То се гласува.

Има думата г. министърътъ на външнитѣ работи.

Министъръ С. Паприковъ: Понеже, г. г. народни прѣдставители, врѣмето е доста напрѣдвало азъ бихъ молилъ да се вдигне засѣданието, и, споредъ правилника, утрѣ да нѣмаме засѣдание, а засѣданието да бѣде въ срѣда, съ продължение на днешния дневенъ редъ.

Г. Данаиловъ: Г. министре! Договоритѣ и правилникътъ ли?

Министъръ С. Паприковъ: Да.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ направеното прѣдложение отъ г. министра на външнитѣ работи, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. 20 м. вечерята)

Подпрѣседатели: { **Н. Гимиджийски.**
Н. Кжневъ.

Секретаръ: **Г. Копринаровъ.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гължбовъ.**